

A lét helyőrség

vajdaság

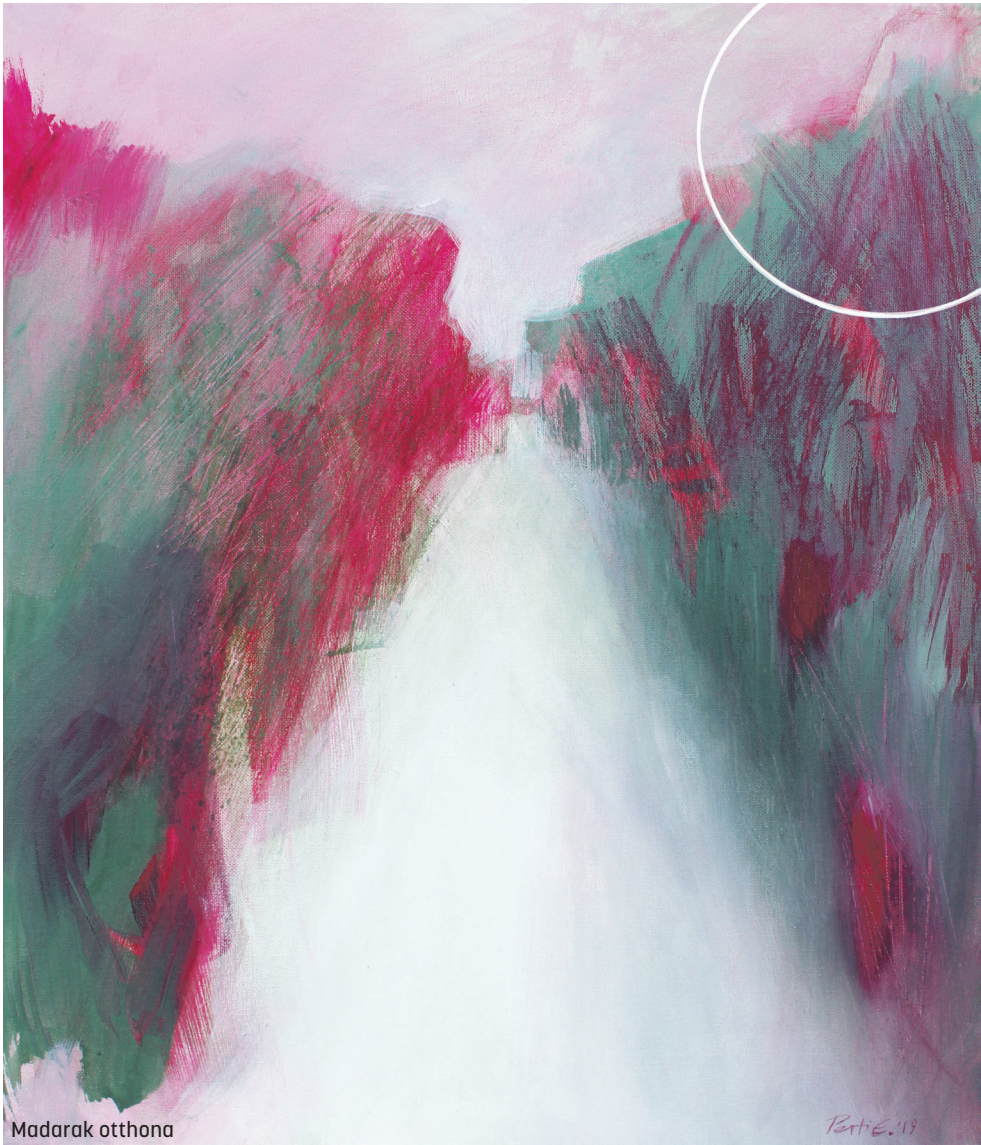
IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

2 Klamár Zoltán
esszéje az
identitásról

10 Molnár Tibor:
Első világháborús
karácsonyok

14 Összefoglaló
a Desiré
Fesztiválról

2019. december 14. II. évfolyam 12. szám

Ünnep

HÍRÜL ADNI A SZÜLETÉST

Horváth Árpád

A templom előtti téren betlehem, csak nem ember nagyságú szobrok: Kisjézus a jászolban, Mária és Szent József körülötte, a szalmán boci, számár, bárányok... Én is megállok a karácsonyi istálló előtt. Ilyenkor gyakran gombócot érzek a torkomban. Valahogy megérint a gipszszobrok mosolya, ahogy mindenki azt a tehetetlen gyermeket nézi. Hozzá tartanak a háromkirályok is, közöttük még egy szerezcsen is akad, akit Boldizsárnak nevez a biblikus hagyomány. Annyiszor láttuk, annyszor hallottuk már ezt a történetet, mégis évről évre rácsodálkozunk a betlehemi csillagra, ahogy a giccses jászolokhoz vezet minket. Van valami ebben a biblikus egyszerűségben, nyilván ezért csodálkozunk rá felnőtt fejjel mi is, mert pontosan tudjuk, érezzük, megéljük: nekünk is szól.

Ahogy ott a betlehem előtt ácsorgok, át a téren egy négy-öt éves kisfiú kezénél fogva húz egy férfit, bizonyára az édesap-

ját. A gyerek látni szeretné az istállót. Valószínű, nem először járnak már itt. Egészen közel jönnek a szobrokhoz, közvetlenül mellettem állnak meg. A kisgyerek le sem veszi a szemét a jelenetről. Aztán elkezd: „Apa, miért csak egy púpja van a tevének? A bácsi a szárnyakkal nem esik le a tetőről? Nem adnak ruhát a babának?” Az apa igyekszik csendes maradni, de azért válszolgat, ki tudja hányadszor, a sok miéltre. Válaszait persze mindannyian halljuk, amit nekünk is jó eséllyel az apánk mondott el, hogy a Kisjézus azért nem fázik, mert a boci és a számár meleget lehelnek rá. A szárnyas bácsik angyalok. A húros hangszer az angyalok kezében a lant, amelyen azért játszanak a Kisjézusnak, hogy gyorsabban elaludjon. A bárányokat a pásztorok hozták...

Közben arra gondolok, hogy itt most éppen egy angyali jelenetnek vagyunk tanúi.

folytatás a 3. oldalon

vezérvess

Lackfi János

A mérsékelt szobatisztaság zsoltára

Uram, azt mondtad, engedjük hozzád közel a gyerekeket, szíved mágneses mezőjének sugárzásába állítsuk őket, legyenek sugárkárosultak, vérpumpáló szervük növekedjen rendellenesen nagyra testméretükhöz képest, ne legyen úrrá rajtuk az általános szívzsugor, melytől annyian szenvedünk manapság. Engedd közel magadhoz azokat, akiket mózeskosárban tettek a vízre szüleik, akár kiléptek életéből, akár ide-oda passzolgatták, akár a halál gödrébe hullva hagyták őt magára, akár közöny savával maratták széjjel a lelkét, gyógyítsd őket, Uram, halászd ki a Nílusból sajkájukat, légy anyjuk helyett anyjuk, apjuk helyett apjuk. Mint a platnin átsütött húst, úgy bizsergesd azok szívét is, akik tipikus mamakedvenceként növekedtek, és nem bírták ki gyerektársaik gonoszságát, oltalmazd a Józsefeket, akiket mindig kútba dobnak, mindig eladnak rabszolgának, egyszerűen mert csípi az érdesebb többi szemét a pátyolgatottságuk, gyenge, puha, nyámnnyila az ilyen kölyök, belekötnek a nagyok, a hónaljbüdösek, a tesztoszterontól felfuvalkodottak, margóra taszítják, kiutálják őket, a tiritarka köntöst pedig, melyet az elhülyült papa vett kis kedvenckéjének, bak vérebe mártják, s úgy viszik el az öregnek, zokogja tele, maszatolja be szakállát kecskevérrrel, míg fiacskája vacog a semmi ágán, s végre megtudja, milyen fagyos is a természet ölelése, ha nem zárja többé varázskörébe az otthoni kényeztetés. Jöjjenek hozzád a kisebbségi komplexusokkal küzdő Dávidok, akik soha nem lehettek elég jók, hiába feszültek hétrét, mindig akadt a szülői példabeszédekben, aki náluk jobban teljesített, és az összes tárgyból jelesre zárt, még abból is, amit sose tanult, mindig volt, aki jobban sportolt, szedd már össze magadat,

nem igaz, hogy ennél több nincs benned, mehetsz utcaseprőnek, vécépucolónak, abban sincs szégyen, azt is meg kell csinálni valakinek. Jöjjenek a megátkozottak, a családból kitagadottak, az anyaszomorítók, a koloncok, a vérszívó kis dögök, az intézetbe adottak, a létszámfelettiek, a szorongók, a bántalmazottak, a megerőszakoltak, akikre az támadt rájuk, akibe kapaszkodni próbáltak, jöjjenek a köldökszínórral gúzsba kötöttek, a manipuláltak, az érzelmi zsaroltak, az örökre gyereksorba kényszerítettek, a kötődési problémások. Te, Uram, nem látod bennük a csonkabonka lelkű, másokban is csak kárt tévő felnőttet, pszichológusok bukszájának hizlalóját, már amennyiben terápiát egyáltalán megengedhet magának egyik-másikuk. Sokkal inkább látod az izzadó tenyerű, vibráló tekintetű, beesett szemű, csapzott és hajszolt önkiteljesítőkből, vágyak után futkorászókban imbolyogni fényttestű gyermek-önmagukat, akivel viselősek, akit se megszűlni, se megfojtani nem képesek. Uram, te méhen keresztül érezted a rettegést, mi lesz, ha kitudódik, lányanya fattya vagy, mi lesz, ha József hazaküldi Máriát az idegen poronttyal, ha megkövezteti, ahogyan az a törvényben írva vagy, átélte a menekülés zsibbasztó idegfeszültségét, magzatvízen keresztül a számárháton zötykölődést, a szülés előtti szálláskeresés kivetettségét, érezted, nincs hová pottyannod, nincs otthon, csak ideiglenesség. Uram, engedd, hogy jászladnál megszülnünk a belénk börtönzött gyermekeket, gyógyítsd őt aranyszalmával, bársorny tehénbögéssel, csípős bakkecskeillattal, sajt penészes márványával, nincs bizodal munk immár nagyurakban, nagyerosökben, nagyokosokban, Heródésekben. Valószínűtlenül párnás tenyereddel gyúrd át szívünket épre, egésze, legyen a te gyurmád, ó, mérsékelt szobatiszta Isten, erőtlen hatalom, csírányi teljesség!

esszé

IDENTITÁSAINK SOKFÉLE ELEMÉRŐL

Széljegyzetek, magyarázatok, magyarázkodások

Klamár Zoltán

Napjaimban az állandóságot a reggeli-déllelőtti böngészés jelenti, amikor a számítógép képernyőjét bámulva, a világhálón a hazai újságokat, folyóiratokat olvasom. Az otthoni hírek, események a szellemi otthon építőkövei, amelyek elsőbbséget élveznek, mert virtuálisan ugyan, mégis visszatükrözik a Bácska, Bánság és Szerémség, vagyis az otthon valóságát!

Otthont írok és gondolok, noha a szemlézést Kartalon vagy Vácon követem el, hiszen lassan egy emberöltő óta vagyok anyaországi vendégmunkás, de az otthon valósága számomra most is a határon túli Vajdaság. Ha úgy tetszik, identitásom építőköveit rakom össze az olvasottakból, s teszem ezt nap nap után.

Barátaim levelei is a fent jelzett folyamat részét képezik, mert a környezet és a napi gondok folyton kikezdi nagytáji önazonosságomat. Van tehát javítgatni-valóm bőven...

Persze nem minden érhető el a világhálón, vagy az is lehet, én vagyok ügyetlen, hiszen ennek a számítógépes csodának a használatát folyamatosan tanulom, de nem tudom, sikerül-e megtanulnom mindazt, ami ahhoz kell, hogy magabiztosan kezeljem, kiigazodjak a net útvesztőiben.

Ha jól meggondolom, tétovaságom, ügyetlenségem sem mindig hátrány, legálábbis akkor nem az, ha van, aki türelmesen összegyűjti a lapszámokat Magyarokanizsán, s a hazalátogatások egyik rituáléjaként megajándékoz néhány kupac sajtótermékkel.

Ily módon hozzájutva az írott forráshoz, olvashattam egy remek esszét az Előretolt Helyőrségben identitásról, nemzetstratégiáról, nyelvismeretről, illetve annak hiányáról. Mindezt a szabadkai születésű Horváth Árpád jezsuita tollából.

Írása *Hasznos paradoxon* címmel jelent meg (EH. II. évf. 8. sz. 2–3.) a törökkanizsai Szent István-napi ünnepség – Svetostefanski dan hleba elemzéseként. Főként a színpadra állított, bemutatott, megmutatott hagyományról és annak más nemzetbeli polgártársaink részéről

történet fogadtatásáról értekezett a szerző, majd a látottak eredőjére utalva a következőket állapította meg:

„*Ha már nemzetstratégiai prioritásokat veszünk sorba, meg kell neveznünk egy harmadik nagyon fontos értéket is, amely nélkül semmilyen nemzeti közösségnek nem lehet jövője. Ez pedig a közös történet, a közös gyökerek és az összetartozás tudatának ápolása, amely közös narratívaként vagy mítoszként áll össze és mint élő hagyomány értelmezi nemzeti létünket.*” Mondhatnám, hogy az önismeret kovászát sikerült definiálnia a páternek! No de azért ennél – noha a lényeg fontos sarokpontjainak néhányát említette – a dolog kissé bonyolultabb.

Az önazonosság elemeinek számbavételével, azok elemzésével A Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlasza (2003) foglalkozott a 20–21. század fordulóján, meghozzá az atlaszt megálmodó-szerkesztő Papp Árpád néprajzos-muzeológus állította össze a témára vonatkozó kérdőívet, amelynek lekérdezése után megírta az Identitás című fejezetet, külön kitérve többek között a társadalmi mobilitásra, szegregációra, sztereotípiákra, az újságolvasás, rádióhallgatás, nyelvhasználat és tévézés szokásaira.

Az identitásról szólnak konkrétan vagy érintőlegesen a helytörténeti kiadványok és a konferenciakötetek, csak néhányat említek közülük, teszem mindezt a teljesség igénye nélkül: Fészekhagyó vajdaságiak (2001), Kisebbségi létjelenségek (2003), Délvidék/Vajdaság (2007), Bennünk élő múltjaink (2008), Óbecse a polgárosodás útján (2013), Hármashatár néprajzi nézetben (2015), Kulturális értékeink a Kárpát-medencében – a Kiss Lajos Néprajzi Társaság könyvsorozatának már a harmadik kötete jelent meg...

A fenti művekre azért utaltam, hogy lássuk: sokakat izgat a téma – történeteket, néprajzosokat, kulturális antropológusokat, művelődéstörténészeket, írókat, szociológusokat –, sokan foglalkoztak, foglalkoznak annak néhány szegmensével, ahogyan most én is teszem.

A megközelítések általában szubjektívek, ami érthető, hiszen mindenki ott munkál a személyes érintettség. Még akkor is így van ez, ha a szerzők általában objektivitásra törekcsenek.

Mások tükre

Lássunk hát néhány fentebb nem említett identitásképző elemet! Mindenelőtt azt próbáljuk számba venni, hogyan látnak bennünket mások, más népek.

Egy régi, gyermekkori emlékhöz nyúlok vissza: nagybátyámék jó néhányszor vittek magukkal az Adriára. Egy alkalommal kisebb baleset ért, minek okán az ügyeletre kellett rohanniuk velem. „*Ej Zoltane, gdi je moj alaspap-*

rikaš?” – kérdezte tőlem a horvát orvos, ott lenn Dalmáciában, amikor megtudta, hogy bácskai magyar vagyok.

Neki ez jutott elsőre eszébe a magyarokról, mert ezt az ételt kapcsolta össze velük. Amíg környezetünkben a paprikás ételek magyarosnak számítanak, addig a paprika, alias törökbors, balkáni közvetítéssel jutott el hozzánk, és most mégis hungarikum a belőle készített örlemény. Mert ugye van kulináris identitás is, hiszen ahány nép, annyiféle étkezési hagyomány.

Mennyivel másabb a helyzet, ha mondjuk intézményesített identifikációval állunk szemben? Egy idézet Liszka Józseftől, a csallóközi folkloristától, aki Németországban időzve az alábbiakat tartotta feljegyzésre érdemesnek:

„*Ma – 2001-et mutattak akkor a nap-tárak (betoldás K. Z.) – a Bayern 1. műsorfelvétele Passauban. Az egész a Bajorország–Magyarország ezer éve című kiállításához kötődött. A magyar kultúrát egy öttagú hévízi cigánybanda képviselte »echt originelle ungarische Volksmusik«-kal (egy-egy blokkban csárdás- és operettmelódia, illetve a Pacsirta). Ezek vagyunk (és maradunk!) mi a bajorok, a németek, igen, az európaiak szemében. Temperamentumos cigányzene, puszták, csikós, paprika, gulyás Ez Magyarországon, ezek vagyunk mi, magyarok.*” Cigányzene, amelyet sokszor a népzenevel azonosítunk mi magunk is, aztán operett és operettviselet.

Ma mosolygunk vagy bosszankodunk ez utóbbin, de botorság lenne elvitatni létjogosultságát. Mint ahogy nem szabad elvitatni a begyűrűző újabb szokásokat sem, amelyek itt a szemünk láttára szervesülnek a magyar népi kultúrában. Gondoljunk csak meg: karácsonyfa, adventi koszorú – mindkettő német területről érkezett, de ma már eszünkbe sem jutna idegennek bélyegezni egyiket sem, s most itt a halloween – kelta hagyomány, amely éppen az óceánon túlról, az Egyesült Államokból jön hozzánk. Sokan berzenkednek a terjedése miatt, idegennek mondják, mint ahogy az is! De: vajon idegen lesz-e pár évtized múltán is, vagy beépül az itteni hagyományba?

Így aztán nem árt meggondolni, hogy kell-e, érdemes-e, lehet-e beleavatkozni a kulturális cserefolyamatokba. Sebő Ferenc népzeneésznek tulajdonítják a mondást, miszerint: „*A hagyományt nem ápolni kell, hisz nem beteg. Nem őrizni kell, mert nem rab. Hagyományaink csak akkor maradhatnak meg, ha megéljük őket!*”

Ha elfogadjuk azt, hogy a hagyományaink organikusan fejlődnek, akkor az azokban zajló folyamatokat kell figyelemmel kísérnünk, dokumentálnunk, hogy megérthessük a változások törvényszerűségeit!

Az elnagyolt vonalakkal megrajzolt, kellő mélységeket nélkülöző önazonosság könnyen a sztereotípiák kategóriájába billenti az elemzést, ami, tudjuk, nem más, mint felszínes azonosítás, jellemzése egyéneknek, csoportoknak, nemzeteknek, rasszoknak, szokásoknak.

Aki először le is írta mindezt, az Walter Lippmann (1889–1974), egy német származású, New Yorkban született újságíró. Egyébként nagy karriert futott be, volt elnöki tanácsadó is. 1922-ben érkezett a kérdésre, és az angolokra, olaszokra, zsidókra, valamint a feketékre vonatkozó, általánosan jellemzőnek tartott tulajdonságokat vizsgálta.

No de térjünk vissza az előbbi gondolatmenethez, és lássuk, hogy a kitalált identitáselemekkel mi a helyzet. Ha már itt tartok, példaként megemlítem a *Pusztatövest* – elvileg egy gyorspostafogat ábrázolása –, amely nem akármilyen karriert futott be. Ludwig Koch (1866–1934) rézkarca egy soha nem volt fogat képével voltaképpen a puszták romantikáját színesítette, noha az egész értelmetlen kitaláció: vezetőszáron egymás mellé fogott három, majd mögéjük még két ló, melyeket egy postás hajt a hátsó kettőnek a farán állva! Mára azonban a lovasbemutatókon megszületett az élő produkció, amely elkápráztatja a külföldi turistacsoportokat, és a lovas nemzet nimbuszát erősíti tovább bennünk, magyarokban.

A fenti példákkal valójában Edward T. Hall (1914–2009) megállapítását akarom illusztrálni, miszerint: „*...a különböző kultúrákhoz tartozó emberek nemcsak különböző nyelvet beszélnek, hanem – ami még sokkal döntőbb – magát a világot is más-más módon érzékelik.*”

Egyetértve a kulturális antropológussal: a francia franciául, a spanyol spanyolul, a szerb szerbül, a német németül teszi azt, és mindenki a saját történelmi ismeretei alapján szűri az információkat! Amit jó esetben értünk, ám az korántsem biztos, hogy jól értjük, meg is értjük. A németnél maradván, legyen itt elég utalnom a népnévre, amely szláv közvetítéssel jutott el hozzánk, és igazából némát jelent. Mármost azok számára, akik nem ismerik a nyelvet.

A magunk tükre

A világ érzékelésébe beletartoznak azok a közösségi narratívák, amelyeket kisgyermekként, ifjúként a felnőttektől hallott az ember. Különösen a halkan, suttogva elmondott történetek voltak izgalmasak, a mikrotörténelem eseménysorai azokról az élethelyzetekről, amelyeknek elszenvedői vagy alakítói a mesélők. Aztán ezek az átörökölt történetek ott ragadnak a következő generációk emlékezetében, és önkép-, önismeret-formálónak válnak. Jelenül tehát az identitást alakító emlékezetre gondolok. Minderről a francia antropológus, Maurice Halbwachs (1877–1945) a következőket írja: „*Többnyire akkor emlékezem, amikor mások emlékezésre készítenek, s ilyenkor a többiek emlékezete segítségére van az enyémnek, mely így az övékre támaszkodik.*” Eszembe ötlenek a családi összejövetelek, amelyek egy bizonyos ponton kollektív emlékeztettréninggé lettek: a férfiak háborús emlékeiket idézték, amelyekhez a nők a hátsóhátsóban megélték emlékmorzsáit ragasztották.

(Folytatódik januári számunkban)

Aranyóra III.

Ünnep

Horváth Árpád

Az apuka ugyan nem túl lelkesen mesél a biblikus jelenetről, de mit lehet tenni, amikor a gyerek nem fogy ki a miértekből?! Négy-öt éves korban ez nem meglepő. Talán járt is az apa egykor hittanra, mert azért eléggé derekasan megválaszolgat mindent. Ennyi tudást a Szentírás alapvető történeteiről mindenestre össze lehet szedni az élet során, még ha nem is adatott meg valakinek, hogy vallásos családban nőjön fel. Egyszerűen az általános európai műveltséghez tartozik. Ha máshol nem, hát erre valók a főtéri betlehemek, a képes bibliák, a karácsonyi rajzfilmek a téli szünet idején, a zarándokturizmus, a templomok falfestményei, a képtárak – a művészettörténetben eléggé nehéz elboldogulni alapvető biblikus ismeretek nélkül. Az apa tehát válaszolgat, és bár nem túl lelkesen, azért egészen jól betölti az anyagi szerepet. Hírül adja a születést. Ennyire találékony a Jóisten, angyalokat küld hozzánk, akik a születendő reményről, az egyszerűség szépségéről, közelségről, meghittségről beszélnek. Anyagi szerepben van itt a gyermek is, aki nem fogy ki a kérdésekből. Mert talán még az édesapa is meglepődik, ahogy a Kisjézusról beszél. A gyermek hozza őt ebbe a szerepbe. Milyen apa az már, aki nem válaszol a gyermeke kérdéseire? Még ha vallástalan is, angyal azért még lehet!

Engem újabban Szent József szerepe foglalkoztat. Ott áll minden betlehemi jelenetben, nem az övé a főszerep, de azért ott van. Az evangéliumi hagyományból tudjuk, hogy neki is szüksége volt anyagi közvetítésre, hogy dűlőre jusson a szereppel, amelybe mint ember, mint férfi, mint apa keveredett. Minden áldatlannak nevezhető körülmény ellenére, amelybe a kedvesével Betlehemben kerültek, derekasan helytállt. Olyannyira talpraesett volt mint férfi, hogy kétezer év óta is ott állunk e jelenet előtt, és gombóc van a torkunkban. Szent József meghittséget teremtett a legnagyobb kiszolgáltatottság ellenére is. Merthogy amit a betlehemi járszalnál látunk, az igazából mélyszegénység, emberi nyomor, egy istálló, ahol a gyermek született. Hogy ne hatódnánk meg, amikor egy mosolygós gyermeket látunk, és egy odaadó édesanyát?! Az anyai szerep azonban az apa jelenléte nélkül éppen az ellenkezőjét váltaná ki belőlünk, mint amit a betlehemi jelenetben megcsodálunk. Nincs szomorúbb helyzet, mint egy vergődésében magára hagyott nő és a védtelen gyermek. Szent József azonban ott van, méghozzá igazi férfiszerepben. Háttér. Bizonyára megtette, amit tudott, hogy minden nehézség ellenére a legjobb körülményeket biztosítsa azok számára, akiket a Jóisten rábízott. És igazán nehéz helyzetekben mi lehet fontosabb egy férfinál, mint hogy jelen legyen? Attól férfi, hogy állja a lehetetlen állapotokat! Megoldja, amit lehet! Így a legnagyobb

nyomorúság is meghittséggé változhat. Minden nő, legalábbis minden anya ilyen férfit vágyik: légy ott mellettem, amikor nehéz. Köszönöm, hogy számíthatok rád! Szent József nem angyal, nemcsak hírt hoz, hanem teszi a dolgát. Meghittségteremtő. Jelenléte biztonság minden kiszolgáltatottság közepette. Férfipéldakép.

A betlehemi jelenet azonban elsősorban a megtestesülésről szól. A kereszténység a megtestesülés vallása. És ez nagy szó. A betlehemi jelenet nélkül ugyanis Isten csak ideológia maradna. Szép eszme, magasztos érzés, legszebb gondolataink iránya, a legnemesebb projekcióink, amit mi, emberek magunkból valahogy kipréselhetünk. De ez az eszme, amelyet az ember a legnagyobbak el tud képzelni, és értelmével és érzéseivel viszonyulni tud hozzá, ez a Magasság lejön a mélységbe. És azt mondja: itt vagyok, befogadtok? Rátok bízom magam. És azt a gyermeket valakinek rendbe kell tenni. Ez a legfontosabb, így van ez a mi életünkben is, hogy az eszmei magasságokból a tekintetünket arra kell irányítanunk, ami van. Mária és Szent József életének mintázata ott akar hatványozódni a mi sorsunkban is. Isten ugyanis ránk bízva magát. Rendbe teszel? Adsz ennem és innom? Megvédesz? Hiszel egyáltalán bennem?

A felnövekvő Názáreti Jézus egy árva szót sem ír le, az örömhírt, hogy elközelgett az Isten Országa, teljesen a tanítványaira bízva. Úgy látszik, a Mindenhatónak a betlehemi jelenet óta szokásává vált, hogy szívügyét az emberre bízva. Ott van az a kicsiny kenyér és pár korty bor is, és azt halljuk, aki ezt eszi és issza, annak örök élete lesz. Beveszem a számba, és csakugyan bort érzek a nyelvemen, meg annak a pár grammnyi lisztnek az ízét. Aztán mégis ott van a hit, a szó, becsukom a szemem, és a Názáreti tekintete előttem. És hallom: Én vagyok az égből alászállott élő kenyér, meg hogy ezt cselekedjétek az én emlékezetemre... Aztán fenn van a keresztben a meggyötört ember, a kudarc kiteljesedik, és ő mégis azt mondja: Beteljesedett! Ugyan mi lehet a teljesség a betlehemi jelenetben? És mitől lehet teljes az én életem, amikor szétfeszít a sok értelmetlenség, amikor abszurd helyzetek válhatnak normalitássá, amikor simán elintézhet az élet úgy, hogy megész a szegény, a fájdalom, az elégtelenségem?! És akkor nézzem a mezők liliomait?! A madarakat a kék égen, hogy nem aratnak, nem vetnek, és mégis, ez lenne a teljesség?! A betlehemi igénytelenség előtt gombóc van a torkunkban, mert ott elkezdődik mindaz, ami a tökéletes ellentéte annak, amit amúgy normálisnak állítanak be számunkra. Közben pedig érezzük, hogy annyi a hazugság, az áltatás, és hogy azok a madarak és liliomok, amelyekről a Názáreti beszélt, csakugyan tudnak valamit.

A háromkirályok is a betlehemi jelenet részei. Vízkereszt ünnepét igazából korábban ünnepelte a keresztény világ, mint a karácsonyt. Valójában mágusokról beszélnek az evangéliumok, mi szeretjük őket királyoknak nevezni. Senki sem tudja, honnan jöttek. A lényeg, hogy nem a biblikus kultúra részei. Nagyon távoli vidékről vezette őket a sötét égen fel-fénylő csillag. Általuk a betlehemi jelenet univerzalizációja csillan meg. Ezért nem mellékes mozzanata a történetnek, hogy az egyik meszsziről jött bölcs szerezcsen, azaz fekete a bőre színe. Minden ember eljuthat Betlehembe, még ha mágus is, még ha ki tudja honnan jön is. És ezek a távoli idegenek felismerik a Mindenhatót abban a tehetetlen gyermekben. Isten dicsősége átragyog a mélyszegénységen, az igénytelenségen, ahogy Mária és Szent József teszi a dolgát, a boci lehelete, a számár körbeforgó fülei, a bárányok, a pásztorok, a szárnyas bácsik a tetőn... nem igaz, hogy nem lehet képes az ember meglátni, hogy mennyire egyszerű és nagyszerű itt minden! Azok a senkiházi mágusok is képesek voltak rá. Meg a pásztorok persze, akik szinte törvényszerűnek számítottak a települések végén. És az egyház a mágusok hódolatát a betlehemi kised

előtt már korábban elkezdte ünnepelni, mint magát a karácsonyt. Mert a születés egy dolog, de hogy az ember abban a gyermekben fel is ismeri a Mindenhatót, az aztán tényleg nagy dolog! Hogy az a kicsiny kenyérke és a bor, amit csakugyan kenyérnek és bornak érzek a nyelvemen, de aztán mégis átjár a hit, ez már a keresztény hit valódi felfénylése. Az epifánia, ahogy a háromkirályok ünnepét hívták eredetileg vízkeresztkor, igazából felragyogást

jelen. A fenomén szó jön majd ebből a kifejezésből a filozófiában. A kézzelfogható jelenségből fel-, ki-, átragyog Isten dicsősége. És a keresztben ott hal meg majd nagyjából harminc évvel később ez a gyermek, és utolsó szava az lesz majd, hogy beteljesedett! A liliomok meg azóta is nőnek a réten, bár minden télen ők is meghalnak. A madarak meg tavaszra újra fészket raknak, és vidáman füttyörésznek. Isten pedig nem szűnik bízni az emberben.

tárca

DECEMBER GYEREKKEL

Fodor István

Későn ébredő hajnalok hónapja. A kisgyerek, majdnem sötétben, a csillagfényes utcán botorkál, hogy az ég adta gyér világosságban, a szűkre taposott hó alkotta járdán, eljusson a templomba. Egyedül van a csillagok és a hólepedő között. Megretten, amint macska ugrik le a kerítésről, majd megcsodálja vagy megsajnálja a mezítlás állatot, mert az ő lába a cipőben is érzi a decemberi fagyot. De hát maga akarta a kihívást, a „Ne menj máma, kisfiam, nagyon hideg van!” intelme nem hatott rá.

A templomban gyertyák lángja oszlatja enyhén a sötétséget, de a levegő és a test helyett ezek a lélek melengetését szolgálják a hajnali mise meghitt hangulatában. Advent van – mondogatják az emberek, de a gyerek nem érti, mi az az advent, ám azt tudja, hogy minden hajnali mise közelebb viszi őt a Kisjézus születéséhez. Olyasmit érezhet, amit Márai Sándor fogalmazott meg a várakozás heteiről: „Mintha mindig harangozának, nagyon messze, a köd és a hó fátylai mögött.” És olyasminek lehet részese, amit Juhász Gyula sokkal régebben megélt: „A kéklő félhomályban / Az örökmécs ragyog, / Mosolygón álmodoznak / A barokk angyalok. // A gyertyák rendre gyúlnak, / A minisztráns gyerek, / Mint bárány a mezőben / Csenget. Az árny dereng.”

A kisgyerek, amikor az adventi reggeleken kilépett a templomajtón, azt látta, hogy a szertartás idején kialudtak a csillagok, világosság fogadta, meg utcán járó emberek. Akár büszke is lehetett magára, hogy míg mások semmitmondó hétköznapra ébredtek, ő már egy lépéssel közelebb került a nagy ünnephez. Ahhoz az ünnephez, amelynek éjszakáján rejtelmes körülmények között karácsonyfát hoz a Jézuska, ő pedig a türelmetlenül várt virradatkor gyönyörködhet a csillogásban. Nem akarta megfajteni a titkot, s jól tette, mert a csoda varázsától fosztotta volna meg magát, azoktól a percek-től-óraktól, amelyek

a karácsonyfa gazdagságának föltárását szolgálják. Ugyan miféle beteljesülése lenne a mesének, ha az aranyhal nem palotát varázsolna, hanem munkásokat, hogy fölépítsék a kacsalábon forgó épületet? Mert az apránként kiosztott élmény nem áll össze a pillanat kínálta csodává, legfeljebb kellemes érzések sorát adja. Az a kérdés már csak később merült föl benne, hogy a karácsonyfát mostanság miért nem a Jézuska vagy az Angyal hozza a gyerekeknek. Hiszen a Télapó és a Mikulás mindmáig fehér szakáll és bajusz mögött rejtőzködik – elfedve Szent Miklós püspök valódi arcát.

A december igazán a gyerekek hónapja, azoké az örömké vagy csodáké, amelyekről évtizedek múltán már tudjuk: vissza-visszatérnek, amelyeket akkor és ott kellett átélni, amikor még elcsodálkozik az őszinte ember a meleg szobából megbámult hóesésen, mert később, bár szépségét nem tagadja, a nyűgös lapátolás kötelezettségétől sem mentesek az érzelmei. S a varázslatoktól és csodáktól megfosztott ember majdan, amikor a karácsonyi élményekről kérdezik, csak azt tudja válaszolni: ateista családban éltem, én a hideg telekre emlékszem.

Hacsak nem hagy bennünket véglegesen cserben a december, megtagadva a hóhullást, mert mostanság a természet is a megzavarodott világ összevisszaságát látszik követni. Pedig a hó, ha nem is lényege, de díszje az ünnepnek, mint a karácsonyfa. Így volt ez régen sok-sok évtizeden át, miként Kosztolányi Dezső meséli: „Ezüst esőbe száll le a karácsony, / a kályha zúg, a hóesés sűrű; / a lámpafény aranylik a kalácson, / a kocka pörgő, gőzöl a tejsűrű.” Pilinszky János sorain át pedig tanúi lehetünk az anyagi földre szállásnak: „Aztán a roppant csöndön át / puhán és észrevétlen, / a hangtalan meginduló / és puha hóesésben, / akár a fényes pelyhek is / vigyázva földet értek, / a fényességes angyal is, / ő is a földre lépett.”

BIBLIA, JÉZUS, GYERMEKEK

Reisinger János irodalomtörténész hitről és irodalomról

Károsi Panni

A Biblia azoknak az írásoknak a gyűjteménye, amelyeket a zsidóság és a kereszténység isteni eredetűnek tekint. A versekből, evangéliumokból, zsoltárokból álló kötet mégiscsak több, mint erkölcsi útmutató, hiszen a Biblia egyben a világirodalom legnagyobb hatású műve. Ez az a könyv, amit a legtöbbször és a legtöbb nyelvre fordítottak le, és ami a legtöbb otthonban még ma, a hit és a vallás hétköznapi életben betöltött szerepének csökkenése ellenére is megtalálható. A magyar költészet is bőven táplálkozik és táplálkozott belőle, használta szimbolikáját, kereste az Istent, és kereste Krisztust.

Reisinger János irodalomtörténész a Duna Televízióban tartott előadás-sorozatot *Jézus és...* címmel, ahol többek között megemlékezett Jézus és a gyerekek kapcsolatáról is. A tanár úr nemrégiben vajdasági körúton volt. Ekkor találkoztunk vele, és a Biblia irodalmisága, irodalomban való megjelenése és költőink istenkeresése mellett az említett témáról is kérdeztük.

Hol van a Biblia helye az irodalomban és azon belül a költészetben?

– Diákkoromban, az 1970-es években Lukács György filozófus meghatározását idézték: „A Biblia a világfolklor egyik legszebb műve”. Ez a kijelentés első hallásra talán jól hangzik, mégis elnagyolt és pontatlan. Bármely mű meghatározásához legelőször azt kell tekintetbe vennünk, hogy mit mond önmagáról, milyen cél hozta létre. Ezt a Bibliával kapcsolatban is meg kell tennünk: minek állítja magát, miért is „írás”?

Az egyiptomi papirusznád az azt importáló görögök biblosznak mondták. Innen a szó: biblion; ennek többes száma a biblia. Magyarra fordítva könyvtekercsek, könyvek a jelentése. A papirusznádból megfelelő előkészítés után papirusztekercset nyertek, erre írtak szövegeket. Az i. e. XV. és az i. sz. II. század közötti írásművek így maradtak fenn. Később az állatbőrből készült pergamen kiszorította ezt a technikát, mert a kihajtogatások következtében a papirusz megtöredezett, újra kellett másolni, hogy olvasható maradjon. A pergamen viszont hosszabban állt ellen az idő vasfogának.

A Biblia tehát egyszerűen könyvtekercsnek, könyvnek

nevezi magát. Nem külső formájában van rendkívülisége. Tartalma a rendkívüli, hiszen egyrészt a világ teremtésétől a Föld újjáteremtéséig ível mondanivalója, másrészt a hétköznapi és egyéni élet valamennyi nagy kérdését felöleli. Önmagát ezért nevezi „az Úr könyvének” (Ésaiás 34:16). Jézus is feltétlen tekintélyként hivatkozott rá, több ízben is. „Nem azért tévelyegtek-e, mert nem ismeritek az Írásokat, sem az Isten hatalmát?” (Márk 12:24). Híres meghatározása szerint az „igazság” nem egyes emberek vagy a jogszolgáltatás kezében van. Mint mondja: „a te igéd igazság” (János evangéliuma, 17:17).

A Biblia 66 könyvből álló iratgyűjtemény, mintegy 1600 év alatt írták az i. e. XV. és az i. sz. II. század között. Formailag sincs még egy ilyen egységes gyűjteménye az emberiségnek, méghozzá a legkülönbözőbb (mintegy negyven különböző) szerző tollából. Tartalmi egysége ugyancsak lenyűgöző. Más szavakkal, de ugyanazt hirdetik évszázadok távlatából Mózes, Dávid, Jeremiás, Dániel, Pál és János – hogy csak néhányukat említsük.

A Biblia műfajilag is rendkívül sokszínű. A prózai elbeszélés és a ritmikus, paralelizmuson alapuló költészet az uralkodó műneme, a nemzetségtáblázatoktól a példázatokig, himnuszokig változatos megszólalási módok gazdagítják. Nem csoda, ha valóságos kincsesbányája lett a világirodalomnak.

Mely költőink merítették a Bibliából?

– Szinte minden magyar költő merített belőle, különösképpen Balassi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady, Babits, Weöres és Pilinszky – hogy csak költészetünk élvonalából említsek neveket. Nemcsak a zsoltárok bűnbánata vagy istendicsőítése, a jeremiádok panaszszava, Jézus mondásainak vigasztalása vagy üdesége, humora ragadta meg őket, hanem az isteni kinyilatkoztatás felszólításai, biztatásai, határozottsága és szelídsége is. Költőink biblikus kijelentései hasonlóképpen bevonultak a köztudatba, mint magának a Bibliának a bölcs mondásai. Balassitól például így: „Adj már csendességet, lelki békességet, mennybéli Úr!” Vörösmartytól pedig így: „És hadd jöjjön el Noé bárkája, Mely egy új világot zár magába... lesz még egyszer ünnep a világon...” Végül Babitstól: „ki nem akar szenvedni, kétszer szenved... vétkesek közt cinkos aki néma”.

Hogyan értelmezhetők a bibliai szövegek költészetként?

Fotó: Szabó László

– A Biblia nem teológia, nem is filozófia, hanem nagy részben ezek nyelvénél mélyebb és világosabb beszéd: költészet. Tele van hasonlatokkal, jelképekkel, visszautalásokkal. Ez utóbbi miatt az Újszövetség csak az Ószövetség ismeretében nyílik meg. A több mint ezer jelképet tartalmazó *Bibliai jelképek lexikona* című művem 2016-ban azért jelentettem meg, hogy az érteni vágyó olvasók ne riadjanak vissza a szimbólumoktól. Ezek nem ködösítésként, hanem éppen ellenkezőleg: megvilágításként kerültek bele a Könyvek könyvébe. Így az élet, a történelem jelenségeire nem is mint valami közönséges fényforrás, hanem a reflektorfény élességével világítanak rá.

Szentség, imádság, költészet – hol vannak az összefüggések? Beszélhetünk ezekről mint különálló, egymáshoz nem kapcsolódó fogalmakról?

– Pilinszky mondja, hogy „minden gondolat – emberi szó – erőfeszítése végső határán: imádság”. A nagy költészet nem a magabizás, hanem a könyörgés felé mozog. (Erről egyébként Németh G. Béla, az egyik legnagyobb irodalomtörténészünk emlékezetes tanulmányt közölt az 1980-as években Balassi előbb idézett „Adj már csendességet...” kezdetű versét elemezve *A könyörgés artikulációja a reménység jegyében* címmel.) Ez az út a szentség útja. Az ember odaszenteli magát a legfőbb célnak: hogy jobba váljék. Ahogy Tolsztoj Platon Karatajeve mondja a *Háború és békében*: „Kavics vagyok, kalács legyek, add meg, Uram, Amen”.

Jézus hogyan, miben lehet példa a mai ember számára?

– Jézus példája röviden megfogalmazva abban áll, hogy Isten hittel kért segítségével le lehet győzni a rosszat. A világban lévő rossz mellett a bennünk élő rossz is, melyről gyakran elfeledkezünk. A legnagyobb ellenség ugyanis bőrünkön belül van: önző természetünk.

Miért érezte Jézus magához közel a gyerekeket?

– A gyermekek ártatlanok, de nem romlatlanok. Az önzés csírái már az ő lelkükben is ott szunnyadnak. Mégis példaképek lehetnek a felnőttek számára, többféle értelemben is. Jézus ezekre célzott. Először is, a gyermekek jóval könnyebben fogadnak el segítséget, mint a felnőttek. Ez gyengeségükből fakadóan érthető is. De mi, felnőttek is jóval gyengébbek vagyunk, mint gyakorta hiszünk magunkat. Meg kell tanulnunk a gyermekektől az elfogadás képességét. Ahogy Rónay György fogalmazta meg:

Mert valóban tehet-e hittel az ember, mint gyermek lesz a gyermekekkel, s estéjét, melyet már közel érez, visszaköti eredetéhez?
(San Onofrio)

Másodszor, a gyermekek annyira még nem makacsok, hogy körömszakadtáig ragaszkodnának balvéleményeikhez. Vádaskodni sem vádaskodnak élethossziglan. Gyorsan elmúlik sírásuk, haragjuk is. Ebben is követni kell és lehet őket – de a felnőtt ezt már csak hit által teheti meg. Jézus nem gyűgögni tanított, és nem is infanti-

lizmust hirdetett. Aki Őrá néz, annak tudnia kell, mit viselt el bűneinkért. Mi akkor sem haragudhatunk meg a másik emberre, ha az nem kér bocsánatot. Az adós szolga példázatában Jézus erről tanított.

Gyerekszeretetével, a gyerekekhez való viszonyulásával is kiemelkedett a korból, amelyben élt?

– Régebbi korokban a gyermekekkel nem foglalkoztak annyit, mint manapság. Maga a gyermekkor is rövidebb volt, Jézus idejében a 12 éves gyermeket már felnőttnek tekintették. A meleg égövi országokban – mind a mai napig – gyorsabban érnek az emberek. Magában a Bibliában is keveset olvasunk a gyermekekről. Az Egyiptomba eladott Józsefről is csak 17. születésnapja idejéből tudhatunk meg érdemlegesen. Jézus két ok miatt találkozott gyakrabban a körülbelül 3 és 12 év közötti gyermekekkel.

Egyrészt azért, mert három és fél éves tanítói szolgálatából több mint két évet az északi országrészben, Galileában töltött. Ott általában Kapernaum városából indult el országjárásra. Kapernaum rommezőjén ma is mutogatják Péter és András házáat, ahol

éjszakáit töltötte 12 tanítványával. Hazatérésük után, a vacsora és a lefekvés előtti órákban a háznép apraja-nagyja köréje se-reglett. Köztük sok gyermek és kisgyermek is volt. Márk evangéliumának 9. fejezete az egyik esti nagycsaládi együttlét leírását nyújtja. Többek között ebben a fejezetben lehetünk szemés fültanúi Jézus gyerekekkel

interjú

kapcsolatos példálózásának, melyről az előbb már szóltam.

Másrészt édesanyák vitték magzataikat Jézushoz, hogy áldja meg őket. Bizonyára azért fordultak hozzá bizalommal, mert érezték, hogy nem kezeli le a gyerekeket, nem is gügyög hozzájuk. A maguk szintjén, de komolyan beszél velük, ember-számba veszi őket.

A magyar költészet egyik nagy témája az Isten, az istenkeresés. Jézus hogyan jelenik meg a magyar irodalomban?

– A magyar költészet tematikájában és megszólalási módjában is tág terű, hatalmas, rendkívül értékes költészet. Egyedül a vallomásos jelleg bizonyul gyengébbnek benne, ahogy Pilinszky felpanaszolta. Istenkereső versek sokaságát egyedül Babits és Ady hozta létre. Az utóbbinak annyi „istenes verse” van (a fogalmat Rimay János óta használjuk, aki Balassi hasontémájú költeményeit adta ki „istenes énekek” címen), mint az összes többi nagy költőnknek együttvéve. Ez Ady esetében 40-50 verset jelent. De még nála is kevés a Krisztus-vers. Akad azért: Júdás és Jézus, Krisz-

tus-kereszt az erdőn, illetve a karácsonyi versek.

Van olyan Krisztus-versünk, amely méltó lenne a kiemelt figyelemre, mégis csak kevesen ismerik?

– Ha figyelemre méltó, Krisztusról szóló költeményeket kellene kiemelnem, a következőket említeném: Dsida Jenő: *Krisztus*, Pilinszky János: *Ismerem*, Babits Mihály: *Csillag után*. A mi költészetünkben, de általában az európai irodalomban is az a legnagyobb probléma, hogy számtalan hibás, téves, eltorzított Krisztus-kép él a köztudatban. Sokan nem tartják Isten fiának, küldöttjének, csupán egy embernek a sok közül, aki áldozatul esett végtelen igazságszeretetének. Mások úgy vélik, ha Isten fia volt is, „könnyű volt neki” igaz életet élnie, hiszen sok előnnyel rendelkezett hozzánk képest. Nem ismerik el, hogy Jézus isteni hatalmát levetve jelent meg Földünkön, ahol csodát tett (gyógyított és halottakat támasztott fel) Isten erejével, amit a Szentlélek közvetített neki – ahogy azt minden hittel kérő embernek megígérte. Továbbá Jézus nem áldozatul esett, hanem ál-

dozatul adta magát. S hogy miért is tette, s mi haszna ennek, egészen máig, a mi esetünkre nézve – nos, erről kellene többet gondolkodni és szót váltani.

A karácsonyról mely költőink írnak legszebben? Ők mit látnak az ünnepben?

– A karácsony ma az év összes ünnepe közül a legszebbnek megmaradt ünnep, még ilyen viharvert, ajándékozási láztól gőzölgő állapotában is. Nehéz azonban beszélni róla, akár a költészettel való összefüggésében is. Részletes válasz helyett hadd ajánljak még egy költeményt, amely talán kérdéseivel felébreszti a mi róla szóló legjobb gondolatainkat is. Ez Babits Mihály *Karácsonyi ének* című verse. Közben azon is érdemes el-elgondolkozni, hogy a Biblia maga miért nem adja tudtul Jézus születésének a napját, hetét, havát, de még évét sem, ugyanakkor miért mondta maga Jézus, hogy „ép-pen ezért az óráért jött” a világra, s ez alatt golgotai áldozatát értette. A mi életünkben sem a születésnap a legmeghatározóbb, hanem az, hogy mivé leszünk, és mit tudtunk adni vagy továbbadni másoknak.

Ujjgyakorlat

SZOBÁK ÉS LEVEGŐK

Egy rövides élet

Varga Nikolettának, kinek a nevét pennámmal ím itt bevésem irodalomtörténetünkbe.

Elköltöztem. Fogtam minden ingóságomat, és elhagytam a lakást. Egyébként sem volt nagy valami, tulajdonképpen egy konyhában éltem. Meg volt egy matracom valahol a szennyes közt. Nem mertem otthonnak csúfolni sosem. Inkább csak egy acélszínű, hideg kartondoboz, ahová csak hébe-hóba süttött be a nap. Elhagyott. Lakni sosem lakott ott. Eljárt néha. Valahogy mindig akkor ragyogta be a lakást a napfény, azt a pár négyzetméternyi bonctermet. Talán akkor volt a legszebb. Hogy miért jött? Már nem is biztos, hogy emlékszem. Hogy én hívtam, vagy magától keresett fel. Levest hozott. Istenien tudta elkészíteni azt a levest. Megsajnálhatott szerintem, mert hiányt szenvedtem tányérok-ból, alapanyagokból, evőeszközökből. Szeretett törődni velem. Két munka között két-hetente látogatott meg. Egy igazi momés lány. És most elhagyott. Elköltöztek külföldre, mert valahol ott kapott munkát. Nem igazán figyeltem, amikor elmesélte, mert végtelenül dühös voltam. Dühös és önző, és nem érdekelt,

mi lesz vele, csak arra tudtam gondolni, hogy ki fog nekem olyan levest hozni. Most meg én is költözöm.

Elköltöztem, mert már ideje volt. Idestova négy hónappal ezelőtt erős köhögés miatt mentem orvoshoz. Megfázás. Már akkor tudtam, hogy nem az, amikor a kezelés után egy hónappal sem múlt. Lassan márt fájt az is, ha levegőt vettem. Tipikus. Egyik beutaló ide, a másik oda, és két röntgen. Embólia. Időben diagnosztizált. Azt mondta a nagy fehér, hogy nagyon gyorsan el kell kezdenem a rehabilitációt. Pihenés, üdülés, életmódváltás, gyógyszerek. Egyik reggel a zsebkendőm – valami reggeli köpet lehetett – erősen a vörös felé húzott. Ahogy néztem a véres zsebkendőt, akkor határoztam el, hogy drasztikus leszek. Amikor dobozoltam, vagyis nem egyedül, mert nem lett volna szabályos, pont úgy éreztem magam, mint Tóth Árpád. Amikor pakolt, dobozolt, kötelező üdülésére. Bár olyan nem vagyok, mint Tóth Árpád, mégis egy picit most kaphatok belőle szerintem. Megérdemlem.

Na szép. Az új otthonom egy vágóhíd. Fehér csempe, kopogó klompapapucsek, álmatlan éjszakák és a borzasz-

tó gyógyszerzag. Még alig telt el fél év a költözés óta, de berendelték. Itt az ember vagy olvas, vagy az infúzió éktelen csöpögését hallgatja. Társalogni lehetetlen, mert akik itt vannak, már vagy alig kapnak levegőt, s emiatt nehézkes a beszéd, vagy annyira lehangoltak, hogy még az is csoda, ha séta közben felemelik a fejüket. Egyszer látogatott meg, és nephente a lelkemnek, hogy levest hozott. Megváltozott. Nem olyan, mint előtte, nem úgy néz, mint előtte, nem úgy... nem olyan. Amikor eljött, egyre többször adtam le színes zsebkendőt a nővérnek, orvosnak vagy valamelyik hentesnek a sok közül. Mind ugyanolyan. Minél többször jön el, annál nehezebben veszem a levegőt. Annál nagyobb lesz az ellenszenvem azok iránt, akik még képesek hosszan beszélni. A levegő a mondat magja, de mérgezett a földünk. Már a semmin csírál.

Hajnali kettő. Legutoljára ennyi volt. Matrac nincs, de hát már kinek is számít? Nekem már bizonyosan nem. Tizenhét és fél – vagy inkább háromnegyed – ember a vágóhídon. Hús vagyunk, semmi több. Az ember (ha már nevezhető annak) a hideg boncasztalon fekszik (ha fekvésnek lehet nevezni), és sem-

vers

Bagdal Zoltán

e’go”

kígyóbőröm úgy hámoznám le magamról mint a citrom héját egy rossz öltöny amit nem lehet levetni próbálom szabni varrni egyes helyeken szűkíteni másokon szélesebbé tenni ne érz hozzá bűzlő göcsörtös ujjaiddal csontos kígyófogaid tartsd tőlem távol amikor a csönd legalább 1,6 méter mély úgysem fog számítani úgy viszonyulunk egymáshoz mint a villanykörtékhez ha kiégnek óvatosan kikapcsoljuk az áramellátást levetjük a zakónk gombolunk kettőt ingünkön közben négy kilót káromkodunk ingatag végtagokkal mászunk fel le a létrán aprólékosan kicsavarjuk és újat rakunk helyére olcsó égő vagyok nincs az a foglalat ami megtart ezért szabom zakóm ezért csúsztatom le a kígyófogakat mint egy sebész hogy alakítsam hogy jóvátegyek valamit szócsövemen folyik ki a tú a cérna és a varrógép újra forrók a nedvek egy villanykörte gyulladt fel a fejem fölött

föld

forrnak a vizek a talaj a virágok szárukkal leveleikkel és levéltetveikkel együtt tudják hogy addig élünk ameddig lehet egyetlenegy perccel sem tovább semmi értelme sincs sikítani panaszkodni akinek nincs szája az tudja csak mennyit ér a szó akinek nincs hangja az tudja csak mennyit ér a hallgatás ég a házunk mi mindnyájan táncolunk körülötte ünnepeljük sikerünket ünnepeljük hogy csak a hányás szakítja meg az evést mert mi vagyunk azok akik akarnak még egy kicsit mindig csak még egy kicsit és ha megkapjuk utána újra akarjuk még egy kis pénzt még egy kis pénzt még egy kis életet észrevétlenül kötjük magunk máglyára locsoljuk a benzint cseppenként testünkre nem érdekel minket hogy mikor törik el vagy mikor gyullad meg kezünkben a gyufa

mi gondja nincsen. Se leves, se kis nyúlvány a tüdőben, se köhögős reggelek. A corpus felkel, jár egyet-kettőt, kinúlnak a hideg tagok, és üres lesz még egy óra. A többi sem számít, mert eddig sem számított sem egy óra, sem egy levegővétél, sem egy lépés, sem egy tál, sem szemek, se semmi. A teremtés koronái most mezítelenül csoszognak egy hosszú, végtelen folyosón, és mint mindig, most is céltalanok. A fészülködés hiányozni fog. Minden, az ember önma-

gával töltött pillanata, meg a kézmosások, a hideg és a meleg... de mit számít már? Nevetünk mindenen. A hibákon, a levegőkön, a költözéseken, Tóth Árpádon is. Önmagunkon is. Hideg, üveges szemmel tekintünk most felétek, és... de majd ha egyszer találkoznánk egy jeges boncasztalnál, vagy egy folyó medrében, vagy a komfortos pesti lakás kanapéja mellett a lesütött szemeknél, akkor majd mindenki megérti mennyit ért az az egy utolsó levegő.

vers

Csík Mónika

Béla, a bársonyos

Ha lenne vegy cicám,
sohase nyírnám a bajszát,
és a szőrét nem festeném kékre,
pedig egy kék kandúr elég vagány,
legyen bár orosz, lett, avagy japán,
netán tádzsik, észt vagy mongol fajta,
lényeg az: jól látszódjék rajta,
hogy rettenthetetlen kandúrmacska ő,
nem holmi nyimnyám macskanő,
nem holmi katalógus-cicus,
hanem csatakos, bolhás, sebhelyes,
megtépett bundájú, egyszóval fiús,

tehát, ha lenne egy ilyen cicám,
nem zárnám pincébe, padlásra,
nem tömném tejbegrízzel,
és nem üldözném visítva fára
(bár fára én magam se tudnék mászni),
inkább hagynám szabadon járni-
kelni, nyávogva harci dalt énekelni,
kergetve azt, aki nem elég bátor,
ő lenne a hős macska-terminátor,

és ha már lenne egy ilyen cicám,
ilyen csíkos, foltos, lompos,
minden balhéban macska-főkolompos,
amolyan sáros, simlis, cakkos fülű jószág,
egyszerre álomkép, egyszerre valóság,
lehet, hogy Zebulonnak nevezném el,
vagy jobban illenék hozzá a Gereben,
netán a Jocó, a Tas, esetleg Kelemen...
nem is, lehetne inkább Girnyaú Géza
vagy Lopózó Leopold, esetleg Béla,
Béla a Balhész, a Bolhás, a Bársonyos,
soknevű – ahogy a báróké: pár soros,
macskaarisztokrata lenne ez a Béla,
a Bársonyos, a Bolhás, a Balhész,
akinél soha nincs se kard, se halkész,
de karma van neki, éles és végzetes,
termete pedig több mint méretes,

úgy tudna dudálni ez a drága macska,
akár a csárdabéli két civódó dudás,
és tudná: ha kutya jó, nem szégyen a futás,
de egerek után csak szaladjon a gazda,
aki az ebédet nem konzerválva kapja,
neki, a macskának, megteszi nyulas falatka,
aztán meg pókhasún görbül a nyakadba,
majd térdeden dorombol kifulladásig,
amíg csak hagyod, vagy amíg másik
utcabéli kandúr nem nyivákol érte
a kapuban állva, ahol kora reggel kérte,
hogy menne vele Béla portyázni esetleg,
meglesni: Cirmike tányérján maradt-e felesleg,

de a cicád, az a kis nudliképű, csámpás,
dehogya hagyna ott, akkor se, ha náthás
orrhangon úznéd, hogy „zsidzz ki, de dényleg!”,
csak nyúlna az öledben, mint aki végleg
ott akar maradni – dagasztva, melán,
álmosan, kócosan, a két füle szétáll...
elvégre szobádban béke van, és meleg,
a verandára jönne csak ki legfeljebb veled,
puha tappanccsal nyomodban tipegne,
kimérten – egy macska minek is sietne,
majd melléd ülve a lépcsősor tetején
lesné, hogy mi motoz a bokor levelén,
árnyéka ott nyúlna árnyad közelében,
te dőlnél, ő nyújtózna, hogy a kettő összeérjen.

Farkas Wellmann Éva

Mikor föleszmélsz

Mikor a régiből föleszmélsz,
feltöltöd végül még a kelyhet,
ráérősen pizmogsz, botorkálsz,
mint kinek napja, kedve telhet,

majd rásimul hátad az ágyra,
mint engedelmes, régi paplan,
és idővel telik fel arcod,
gyűrődések, dekódolatlan,

s végül testté, jelenvalóvá
élednek az izmok, a sejtek
a különvaló ámulatban,
melyben kiömlik az a serleg.

Erdély I.

Nyughatatlan nyugalom II.

Fekete ég

Verebes Ernő

Véletlen találkozások

Sok véletlen találkozás
Ahogy a varjak összevissza szállnak

Egy véletlen találkozás
És a kora tél visszagörbedő háta
Pályát rajzol a lesiklásnak

Véletlen találkozás
A teljesítmény fölött
Megállni a levegőben

Egy véletlen találkozás reménye
Amíg az átfagyott cinke
Alázuhan, mielőtt
Súlya alatt megolvad a jeges aszfalt

Egy véletlen találkozás gondolata
Héja s galamb között
Megöli az ölésbe költözött pillanatot

HAJTÓVADÁSZAT A KARÁCSONY ANGYALA UTÁN

Majoros Sándor

Tizenhárom éves voltam, amikor megérett bennem az elhatározás, hogy szentestén tetten érem és leleplezem a karácsony angyalát. Be is jelentettem ezt a szándékomat a szüleimnek, akik erről a nagy ívű tervről semmit nem tudván, a lehető leghagyományosabb módon készültek az ünnepi estére. A sütőben javában sült a sógoréktól kapott disznótoros kóstoló, fölötte öntöttvas fazékban rotyogott a szárma, a szobában meg már büszkén mutogatta magát az öt-kilós üres meggykonzervdobozba állított és jóféle kerti földdel körbedöngölt, de egyelőre még csupasz karácsonyfa.

Nekem lett volna a tisztem, hogy a szekrény tetejéről levett cipősdobozból előhalásszam a tavalyi díszeket, és a Jézuska szerepét magamra vállalva ráaggassam mindet a gyantaillatú ágakra, de a nagy fölfedező és hódítók elszántságával megmakacsolva magam, azt mondtam: nem! Inkább előszedem a fészerből az összecuskható kerékpáromat – abban az évben jött divatba –, és ilyen gépies cselekedetek helyett nekivágok a falunak, hogy megtaláljam a sokat emlegetett karácsony angyalát.

Egy angolszász író, bizonyos George F. Wheeler valamelyik regényében – talán *Az elveszett angyal* pénz című remekműben – olvastam arról, hogy aki megkaparint egy tollat a karácsony angyalának szárnyából, örök életre szóló boldogságra számíthat. Gyakran és szívesen képzelegtem, hogy ezzel a kihúzott angyaltollal cirógatom a környék legszebb lányainak hóna alját, aminek következtében mindannyian ellenállhatatlan vonzalmat kezdenek érezni irántam. Ennél többre nem is vágytam, erre viszont nagyon. Áldottam is a sorsot, hogy az a rongyosra olvasott George F. Wheeler-kötet úgy október közepe táján a kezembe került, mert így bőven maradt időm felkészülni az akcióra.

A szüleim úgy néztek rám, mintha valami ordenáré ócskaságot követtem volna el. Anyám összecsapta a kezét, hogy jaj, te gyerek, már megint mit agyaltál ki, apám meg kijelentette, ha ezt megteszem, mint a pinty kitagad a családi örökségből. Ez egy pillanatra megrendített. A családi vagyonunk kitett vagy másfél zsák morzsolt kukoricát meg negyed oldal tavaly téli szalonnát, ha nem számítjuk bele az ólban gömbölyödő hízónkat, akinek ekkor már csak hetei voltak hátra. Sosem vágytam a vagyonos emberek önámító, puhává alacsonyító gőgjére, így megmaradtam elsődleges szándékomnál.

Apám fenyegető tekintetétől követve kiléptem hát a kékeslilás alkonyi sötétségbe, és a kerékpárom nyergébe pattanva nekivágtam a kellemesen kihalt utcáknak. A szánt szándékkal beleshető állapotban hagyott ablakok mögül csillogó jelzéseket adtak önnön létezésükről a karácsonyfák, világító medúzakként kúsztak föl a kertek tamariskabokraira, bukszusaira a ritmikus pislogó fényfüzerek, és a betlehemi üstököst elhalványító módon illegették magukat a tűzfalakra kötözött gicces karácsonyi égőkoszorúk. Ez a lüktető, vibráló, de úgy önmagában semmilyen misztikumot nem mutató fényesség próbált nekem utat jelölni ebben az ellentmondásokkal és veszélyekkel teli vállalkozásomban, amelyhez csak a biciklilánc zörgése dúdolgatott valamilyen lidércnyomásos kriptanótát.

Még visszafordulhattam volna, hogy a bicajt az udvaron ledobva, a konyhaajtót szinte a sarokvasáról letépve rohanjak be a kedves melegségbe, és apám, anyám lába elé borulva esedezzek bocsánatért, de a büszkeségem egyre csak vitt előre, a veszélyes és vad ismeretlenbe.

Dideregve gurultam egyik utcából a másikba, és mindenhol ugyanaz a kép fogadott: sehol egy lélek, csak az ablakok

mögül sugárzik ki a hamis idillt sejtető tarkaság. Már elmúlt hat óra, a gyertyagyújtás ideje, amiről köztudomású, hogy karácsonyi angyal tekintetében úgy működik, ahogy a napkárászfogásnál a paprikás kenyérgombóc: a hal nem bír ellenállni a csábításnak, és ráharap, a karácsony angyala pedig félresöpri maga elől a sötétséget, és letottyan a földre, hogy jószágot, szeretetet és farkasétvágyat hintsen az emberek közé.

Étvágyam ugyan lett volna, de a jóság és a szeretet bűnös módon lemaradt mögöttem a nagy pedáltekerésben. Magam sem tudtam, milyen utcákon zörgök, milyen közökbe, útvesztőkbe merészkedem magányosan, reménytelenül. De ekkor, a totális megsemmisüléstől alig karnyújtásnyira, egy ficakban mintha megvillant volna valami. Nem lehetett más, csakis a George F. Wheeler által oly mesterien megformált karácsonyi angyal. Megálltam, erőltettem a szemem, hogy elúzzem magamtól a káprázatot, ám a fénycsík egy deszkarepedésen átbújva elhalványodott. Mint akit villám suhintott meg, rápatantam a kerékpáromra, és a deszkákat széttörve láncszaggató ütemben tekertem a fény után. Minden kétséget kizáróan a karácsony angyalát követtem, olyan vad és örült biciklihajszával, amelyhez képest a *Die Hard*-ban csak szelíden poroszkálnak az autók. Fröcsögött a sár, harsogott a zúzmara, ugattak a kutyák, miközben téli álmukból fölvert éhes fenevadak harapdálták a nadrágom szárát, bár lehet, hogy az csak a biciklilánc volt.

A karácsony angyala elszántan és magabiztosan menekült előlem. A gázállomás mögött egy első fékes 120 fokos pörgéssel bevágott a sintértelepre, onnét a portásfülkét használva dobantónak átpenderült a Kabóca völgy új építésű, félig befejezett házai közé. Vashordók, betonkeverők, roz-

dás pléhlemezek borultak fel, égig hatoló lármát csapva, de ő csak vonult és vonult, én pedig lihegve, gőzölögve tapadtam rá.

Néha már a kinyújtott kezemmel szinte meg is érintettem a tollait, ám az utolsó pillanatban mindig előrébb szökkent, és én a nyeregből kirepülve, nyekkenve terültem el az úton vagy az árokban. Ilyenkor a karácsony angyala cigarettára gyújtva mindig megvárta, hogy összeszedjem magam, aztán kacéran odébb libbenve csábított a folytatásra.

Így ment ez időtlen időig. Évek, évtizedek múlhattak el, közben felnőttem, megöregedtem, és egy kicsit meg is haltam. De a karácsony angyala mindig visszahozott ugyanoda, ahonnan elindultam. Talán azt akarta jelezni, ő sem adja fel, amíg nem tágitok, vagy nem ismerem be a vereségem. Itt volt előttem az örök élet lehetősége egy ádáz hajtóvadászatba ágyazva.

Be kellett látnom, hogy túl nagy feladatra vállalkoztam. Lehet, hogy George F. Wheeler ugyanezt az utat járta be, de ahelyett, hogy bevallotta volna: közelébe sem jutott az áhított tollnak, az irodalmi fikció eszközét véve elő, megható és vonzó mesét kerekített az egészből.

Darabokra tört, hasznavehetetlen gépet behajítva az út menti árokba – hadd legyen a fémgűjtőknek is karácsonyuk –, végül megszégyenülten hazavánszorogtam. Úgy saccoltam, tíz óra körül lehet az idő, tehát a szüleim jó eséllyel még ébren vannak. Nem úszhattam meg a számonkérést.

A kilincset óvatosan lenyomva bekucskáltam az ajtón, és hatalmas megkönnyebbüléssel láttam, hogy apám a sógorral meg a szomszéd Konrád bácsival filléres alapon huszonegyezik a konyhasztalon, miközben anyám, a nagynéném meg Konrád bácsi felesége a vatikáni közvetítést nézi a tévében.

Velem nem foglalkozott senki.

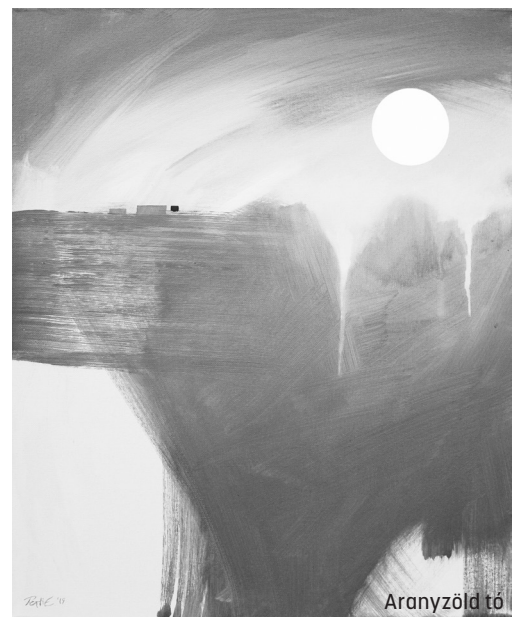
TLAN GÁBOR ÜL A PADON

Tlan Gábor nem volt fiatal és nem volt öreg. Olyan volt, mint akinek nincs kora. Bágyatagon és szótlan ült a padon. Mindig ugyanazon a padon, és bámulta a sirályokat. Valaki kidobott néhány karéj kenyeret a kikötőpallóra, ott gyülekeztek a madarak, álltukban verdestek szárnyukkal, sohasem egyszerre csaptak le, hanem külön-külön, mintha megbeszélték volna. Mintha tudták volna, hogy mindenkinek jut és mindenkinek marad. De hát nem tudhatták. Mégis így viselkedtek, a jóllakottak elrepültek, ki, messze a tó fölé, helyükbe újabbak érkeztek. Számtalan sirály keringett a tó fölött. Megannyi ég felé törekvés. Hatástalan. Nem marad más, mint az ázó kenyérkaréjok a piszkos szürkében játszó téli vízparton. De a sirályok elégedettek voltak, erőszakos csőrükben a málló kenyérbéllel elégedetten röppentek tova, más társaiknak helyet csinálva. Tlan Gábor, ahogyan az már tudható ennyiből, púpos volt, két kicsi púp szúrta viseltes téli kabátját. Mellé telepedtem. Kérdés nélkül. Végül is a tó melletti padokra senkinek nincs opciója, vételi joga. Hiszen az csak egy pad. És mint ilyen mindenkié. Ezzel Tlan Gábor is tisztában lehetett, mert szótlan maradt, és továbbra is csak előrebámult, ártatlan tekintettel a sirályokat szemlélte. Oldalról a tekintete

kiolvashatatlan volt. Ez felbosszantott kissé. A közeli kocsmá központi helyét a legfőbb katonai vezető óriási méretű festménye uralta, a kocsmá előtti térség üres volt, nem járt arra egy lélek sem, lélektelennek és embertelennek hatott a füves térség, csak a zászlórudak ciripeltek a szélben, ahogyan a zászlótartó zsinegek hozzáütődtek a fémrudakhoz. Mivel a zászlótartók külső kötélvezetésűek. Ha heves a szél, a ciripelés zenébe csap át, valami hangos nyitányba, és zenével tölti meg az üres teret. A sirályoknak, ha van fülük, akkor bekapcsolódnak, és ők képezik a kórust. Van fülük, bizony hogy van, szólalt meg Tlan Gábor, akiről így tudtam meg, hogy gondolatolvasó. Szerettem volna, ha magam gondolatlan maradok, mert akkor nyugodtabban üldögelhetnék mellette. Így azért nem volt mindegy. Nem akarnék lábatlan lenni, nem lábatlankodnék itt, feleltem erre, de csak legyintett. Nem álmatlan? – kérdezte, mintha ennek köze volna a lábamhoz. Néha, válaszoltam, azért e séták. Bólintott. Látatlanban is kitaláltam volna, mondta, de mivel gyakorta látom, így adta magát a megállapítás. Két válam közé jól behúztam a fejem, mintha a szél miatt tenném, de úgy látszik, nem mindig olvassa a gondolatokat, csak amikor akarja. Vagy akaratlan teszi,

ami szinte ugyanaz. Vigasztalan a gondolat, hogy az akarat irányíthatatlan, mondta erre Tlan Gábor. Nem szóltam, horkantam fel, mire ő csak mosolygott. Fölpattantam. Otthagytam. Gábor vagyok, szólt utánam, Tlan. Másnap is ugyanarra sétáltam, a pad üres volt. Olyan, mintha szállástalan volna. Meg vagyontalan. A rá következő napon is ugyanarra sétáltam. És még sok napon keresztül, de Tlan Gábort többet nem láttam. A pad továbbra is árválkodott nélküle, mint egy elhagyott otthon, amely senkinek sem szállása, senkinek sem vagyona, senkinek sem otthona. Otthon-talan volt a pad a férfi nélkül. Csak a sirályok vijjogtak, a zászlórudak játszották nyitányukat, amelyet az északi szél vezényelt. Lépteim nem voltak hangtalanok, nem mondhatom, hogy hangtalan sétáltam, pedig szerettem volna. Valami kemény műanyag talpat ragasztottak a lábaimra, amely a hidegben hangosan kopogott. Minden lépésem kopp-kopp-kopp. Nagyon untam. Nem tudtam elszökni magam elől emiatt. Reméltem, majd elkopik a talp. De elkoptathatatlan. Figyelem a padot, szokatlan az üressége. Nem az akarat irányíthatatlan, hanem az ember, aki-ben átveszi az irányítást az akarat. Ez

Lovas Ildikó

maradt kimondatlan, ezt cipelem magamban, ezért nem vagyok súlytalan. Diadaltalan így a gondolat, hogy nincs, aki kiolvassa belőlem. Vagy gyanútlan lettem? Hívogatón fehérül a hideg naplementében a pad. Nem vagyok állhatatos és nem vagyok állhatatlan. Így leültem. Szél nem fúj, a levegő nem rezdült, a zászlótartók mégis zenéltek. Ez váratlan volt, de reménykeltő, hogy nem világtalan zavarban vagyok, hanem egy végeláthatatlan és kiszámíthatatlan történetben.

képzőművészet

MÁSFÉLE NAP

Pesti Emma képeihez

Antalovics Péter

Kell egy szilárd kapaszkodó, egy viszonyítási pont, határozottan kifeszítve, vagy épp finoman elbújtatva a mértánian légsűrűvé álmódott táj valamelyik szegletében. Ehhez képest vonás a vonás, a folt ettől elmosódó kavalakád. A szín ettől a bizonyosságtól olyan éles vagy olyan lágy, s a fehér semmi, a hiány ettől válik rémisztő, üres mélységgé. A kapaszkodó a legegyszerűbb geometriai forma: kör, háromszög, egyenes, derékszög. Esetleg egy másik valóság rétegből származó sík – tér – horizonthoz szelídített szilánkjá.

Egy, az ismerthez hasonló világban létezhet másféle nap, titokzatos kút, égi forrás, amely nem világít meg, nem borít be fénnel, hővel. Amely csak kiterjedésében, térhatásában létezik, energiájában nem. A világűr hideg csendjét, láthatatlan szikrákat szerteszét vető központi kétséggóc. Talán felsérti a táj szövetét az idegen elem, mégis, talán épp az idegenségtől lesz annyira fontos: létfontosságú. Mint ahogyan nincs szabadság kísértés nélkül és nincs beteljesülés a lehetetlen fájdalom nélkül. A kör kapu, a vonal kötélhágcsó, a síkdarab lépcsőfok az ismeretlen túloldalra.

De minden mozgás veszélyforrás. Mert ami nem engedelmeskedik a forma szilárd határainak, saját megsemmisülését kockáztatja. A kontúrok szigorának ellenszegülő, szétfolyó

cseppek, csíkok fokozatosan belehalványulnak a környezetbe, mint az alig kivehető fehér fátyolfelhő, mint az érintésre olvadó, hajszálvékony őszi jég-hártya a tócsán. Ugyanakkor az elmosódás egyensúly, a kockázat lehetőség, hisz a túlzott merevség mulandóságba vezet. Így lesz geometriából mostba zárt lüktetés.

Mert az idő megszűnt. A kimerített pillanatok az egyszerség súlyára emlékeztetnek. Az állandó mozgás szabadsága csak feltételes ezeken a nehezen megközelíthető vidékeken, az élet különösen távoli, idegen, mint párás ablaküvegen át a tavasz.

Ha valaki itt járna és felnézne, szempillantás alatt elfelejtené, merre a fenn, merre a lenn. Szempillantás alatt úgy érezné, fejjel lefelé lóg a szemhatár csúcsáról. Mint egy furcsa álomban, ahol a félelemtől reszkető ember a következő pillanatban már önmagát sem értve teli szájjal kacag, míg száguldó csillagcsóvák között zuhan az egyetlen pontba szűkülő égbolt ölelése felé. Ha valaki itt járna és felnézne, szempillantás alatt elfelejtené, honnan jött, és nem értene, miért kéne továbbmenni.

De a teljesség ott lehet valahol a távolban. Az alig derengő mélységben, esetleg a látható határain túl sejlik fel. Embert próbálóan hosszú az út, ám az első lépések itt kezdődnek. A talaj, a felszín korántsem egyenes,

és ami a viszonyítási ponton kívüli jelenség, csupán látható töredéke a tájnak.

Nem tudni, mi vár a határok mögött. Lehet veszély, de talán

inkább nyugalom. Mert az a kapaszkodó a rendről tanúskodik, s a rendben több az esély, mint a veszély. Az ösvény, a tér belső útja pont annyira billen, amennyire még biztonságos. Kell egy szilárd kapaszkodó, egy másféle nap, s a táj töredéke az egészről mesél. Megelevenedik, és békésen lüktet a mély derengésben.

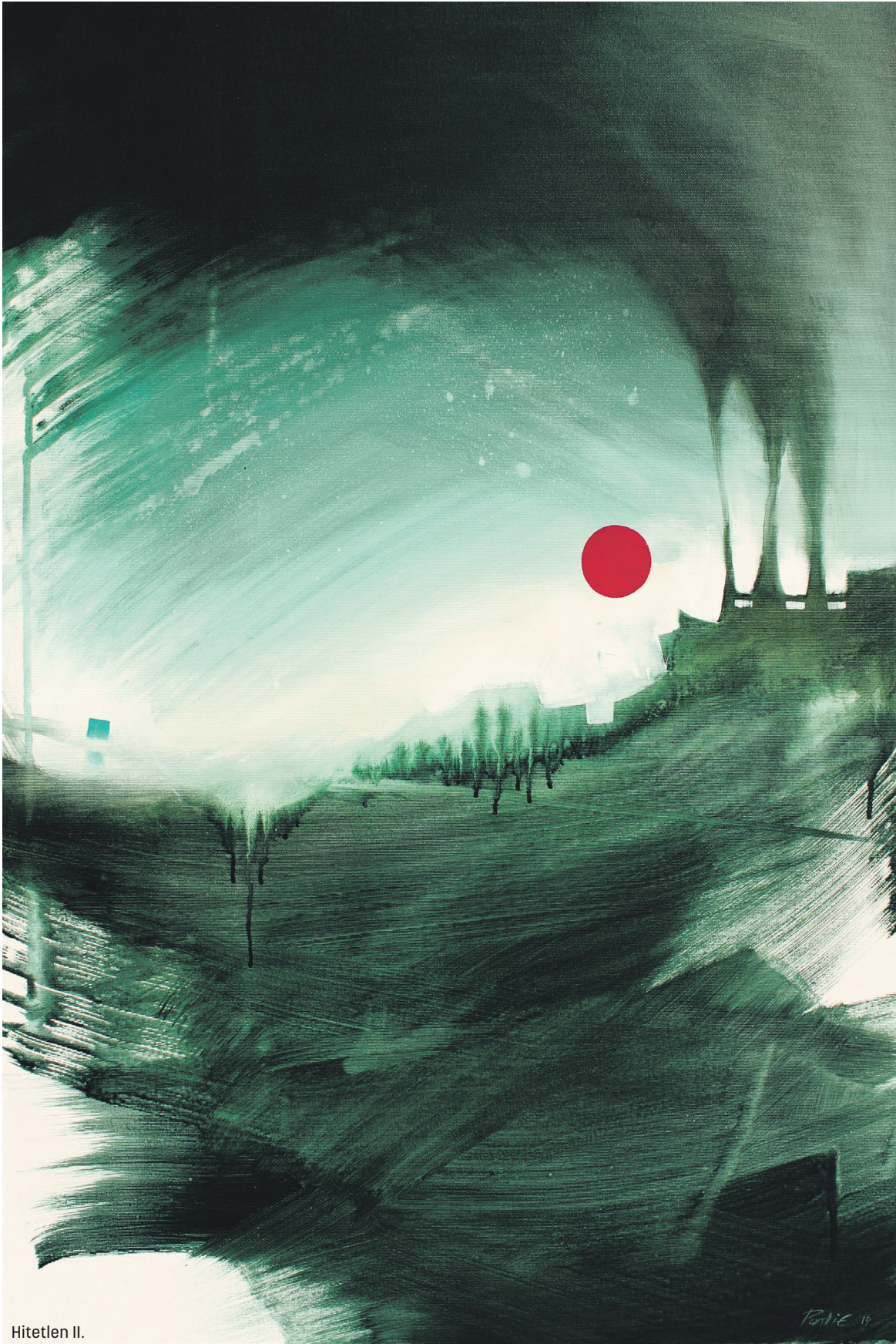

Ott I.

Redők

képzőművészet

Hitetlen II.

pesti emma

1990
Szabadka

Hétéves korában írták be szülei a Népkör rajzsakkör csoportjába Boros György grafikusművészhez. Itt kezdődött minden. Középiskolai tanulmányait Szabadkán folytatta nyomdaipari terméktervezés szakon, majd Szegeden szerzett diplomát a Juhász Gyula Pedagógusképző Karon, a képi ábrázolás szak festő szakirányán.

Festészete erősen absztrahált, viszont részleteiben világokat fedezhetünk fel – a Napot, a Holdat, vizeket, egeket, felhőkben port, házakon ablakot. Maga a téma viszont másodlagos számára, alkotás közben fontosabb a kompozíció, az egyensúly megteremtése. Festésmódjának egyik alappillére a megtervezett, irányított véletlenszerűség, az esetlegesnek ható gesztusok tudatos elhelyezése a vásznon kompozíciós szempontok alapján.

Keresi a harmóniát konstruktív, geometrikus és expresszív, kaotikus között. Egy-egy mértani forma (szabályos kör vagy egyenes vonalú alakzat) elhelyezése a vásznon éles ellentétet képez a környezetét felépítő lendületes ecsetvonásokkal, csurgatásokkal, mégis közben megszületik egyfajta harmónia, nyugalom a nyughatatlanságban.

Pesti Emma aktív kiállító. Önálló kiállítása volt már Budapesten, Szegeden, Szabadkán, Újvidéken, Zentán, Szivácon, Kishegyesen, Topolyán, Tiszaszigeten. Folyamatosan vesz részt csoportos tárlatokon is, munkái szerepeltek Szlovákiában, Horvátországban, Magyarországon, Szerbiában.

Évente több művésztelep látogatója, valamint különféle projektek résztvevője. Előszeretettel köti művészetét más műfajokhoz, mint a színház (a Furcsa hurok című színdarab díszletének megfestése [rendező: Döbrei Dénes]; Lifkoptikum – multimedia performance. [rendező: Döbrei Dénes]) vagy irodalom (könyvek borítóján megjelent festményei – Szabó T. Anna: Ár [Magvető Könyvkiadó, Budapest], Danyi Zoltán: A dögeltakarító [Magvető Könyvkiadó, Budapest], Csabai László: Száraz évszak [Magvető Könyvkiadó, Budapest]), kiadványok illusztrálása (Sinkovits Péter: Verkli [Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék], Schwalb Miklós: Fiú a konyhából [Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék], Hol tartasz? Hol tartunk? [Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék], Híd – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat: 7. szám, 2014. július).

A Híd Kör Art művészcsoporthoz tagja.

2017-ben elnyerte a szabadkai Dr. Bodrogyvári Ferenc-díjat, 2016-ban a vajdasági Kiváló Tehetség díjat.

novella

SZOCIÁLIS

Kovács Jolánka

Maga nem tudja, mi az a szociális? Hihi. Hát az, aki a legkésőbb kapja meg a tankönyveket az iskolában. Én is az vagyok. Tavaly csak a második félévben kaptam meg belőlük néhányat.

Az első félév most a hatodikban is azzal telik, hogy lázadok, mert nincsenek tankönyveim. Ezért nincs soha készen a házi feladatom, mondom matekórán, magyarórán, fizikaórán.

Nem szeretek szociális lenni, bár ez nem egészen igaz. Csak így mondom. A tanároknak. Erre a legtöbbjük csak bólogat. Van, aki azt mondja, erről nem tehetsz. A lényeg, hogy egy-két hét múlva már nem kérdeznek tőlem semmit. Csak másolnom kell meg rajzolnom az órán. Elmehetek krétáért, bemehetek a könyvtárba, míg a többiek ellenőrzőt írnak.

És elég, ha négy órán itt vagyok, akkor mehetek haza.

De az már azért van, mert ijopos vagyok.

Ezt csak lassan lehet megérteni, hogy ilyen is vagyok, meg olyan is. Mert keveredik bennem a szociálisság meg az ijoposság.

Az ijoppos az, aki nem ír ellenőrzőt, alig kérdeznek tőle valamit az órán, mert butább, mint a többiek.

Így gondolják az iskolában. Csak arra nem gondolnak, hogy hányan kapnak az osztályban egyest naponta. Matekból, biológiából, még zenéből is. Akkor azok mivel okosabbak nálam?

Apa mindezt nem bánja. Apa mindennap birkózik velem, és azt mondja, többet kell ennem, hogy végre én győzzek a birkózásban. Hogy majd jó munkásember le-

gyek, és fél kézzel fel tudjak kapni egy zsák kukoricát.

De én kamionos szeretnék lenni. Akkor bejárhatnám a világot. Ez az egyik. A másik, hogy akkor végre messze mehetnék ezektől a rendesektől, akik mindig leszociálisoznak meg leijopposoznak. Akik együtt hülyeskednek a nagyszünetben, és egymáshoz is eljárnak. Nike tornacipőjük van, vagy Adidas vagy Puma, de az is elszakad egyszer, akárcsak a kínai. Én, ha kamionos leszek, olyan tornacipőt veszek majd, amelyet csak akrok. Mert a kamionosok rengeteget keresnek. Szerintem többet, mint a zsákolók.

Ezt próbálom apának elmagyarázni. Ő meg azt hajtja, hogy legyek csak zsákoló, akkor itt is kaphatok munkát. Mert már most is alig vannak zsákolók, hát még hat év múlva, mikor én majd tizenhét éves leszek!

Á, apa. Apa mostanában csak a fészbukot bújja.

És soha nem tudom, mikor mond valamit komolyan, és mikor viccel.

A keze, ami reszketni szokott, amikor reggel fölkel, most még jobban reszket. A bal arca is jobban ugrándozik mostanában, mint ahogy szokott.

Tegnap azt mondta, vasárnap lakodalomba megyünk. No, én rögtön a sok fasírtot meg a süteményeket láttam magam előtt! De megkérdeztem azért, hogy ki nőszül. Hát én, felelte apa.

Na tessék, mondtam.

Nem lehetek örökké egyedül, monda apa.

De csak két éve ment el anya, mondtam.

Akárhány éve, onnan már nem jön vissza, monda apa.

És kit veszel el, kérdeztem. Ezt magam se értettem: kérdeztem, de valójában nem érdekelt.

Gyere, megmutatom a képét a fészbukon, hívott oda apa.

Megnéztem a képet.

Kétszer olyan kövér, mint te, mondtam apának. És milyen nagy a hasa. Ez biztos nagyon lassan jár.

Nem jár lassan, mondta apa. Dolgozik is. Ma eljön, majd meglátod.

Te láttad már? – kérdeztem apát.

Igen, kétszer is, mondta apa.

És vasárnap elveszed? – kérdeztem.

El, felelte apa, egymásba szeretünk. Örölnöd kéne, lesz más-sik mamád. Tud főzni is.

Az is jó, amit te főzöl, mondtam.

Mindegy, én vasárnap megnőszülök, monda apa.

Nem lesz itt fasírt, gondoltam, talán még torta sem, egy ilyen gyors lakodalomban. Mindegy, én kamionos leszek. Most már biztos.

emberek a történelemben

„MENNYBŐL AZ ANGYAL...”

Első világháborús karácsonyok

„Mire a falevelek lehullanak, győztes katonáim itthon lesznek!” – mondotta Vilmos német császár az első világháború kirobbanásakor. Csakhogy nem így történt, hiszen a háború 52 hónapig tartott, vagyis a harctéren küzdő katonák közül sokan négy karácsonyt is a lövészárkokban töltöttek, mígnem 1918 őszén megszületett a fegyverszünet.

A székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred Jasionkánál (ma: Lengyelország) volt állásban. Az ezred utásztisztje, Damó Elemér a következőket jegyezte fel naplójába:

„Jasionka délkeleti kijáratának utolsó házától pár száz lépésre fenyőerdő húzódott. Ebben a magasságban az északi oldalon a fák között megmaradt a hó. Gyönyörűek voltak a fák. Felvettem az eszmét, hogy ha holnap még itt leszünk, itt kellene az élő karácsonyfák között megülni a karácsonyestét.”

Damó százados az ezredparancsnok felhatalmazásával megkezdte az előkészületeket. Az élelmezőtiszttel megbeszélte, hogy a legénységnek pörköltet és mákos kalácsot készítsenek:

„Rögtön mondta is az ellenvetést, hogy a kelt tézta elkészítése nehézségekkel jár. Rajtam azonban nem fogott ki. Elküldtem a bíróért. Tolmács útján kértem, hogy holnap rendeljen ki 20 asszonyt, akik nekünk kalácsot készítsenek. A bíró egy jóindulatú polyák volt, megígérte, hogy úgy lesz. Tojást és tejet én szereztem. Az élelmezőtisztet utasítottam, hogy még ma elegendő bort szerezzen.”

Az utászok karácsonyfadíszeket készítettek, amelyek az olajmécsesekkel együtt az erdő szélén kiválasztott 5 méteres fára kerültek. A területet petróleumos fáklyákkal világították be, asztalokat és székeket hordtak oda. December 24-én a százados a következőket jegyezte fel:

„Megvirradt a karácsony estéjének napja. Gondolatom hazaszállt, s azt hiszem, mindannyiunknak. Ilyenkor, hogy süttöttek, főztek a konyhán, fejtették a borokat a pincékben, hogy a szeretet e nagy ünnepét testi felünk is megünnepelje. Azt hiszem, ők is miránk gondolnak, mireánk, s találgatják, hol lehetünk. Azt hiszem, sós lesz idén a kalács, hisz anyáink könnye hull belé, mikor dagaszt, mert biztosan ránk gondol. Miránk, kik nem eszünk az anyai kéz dagasztotta kalácsból, pedig lelke nekünk dagasztja most is azt.”

Megjötték a menyecskék, és egy – civilben cukrász – katona felügyeletével nekiláttak mákos patkót készíteni. Szerencsére az ellenségnek nyoma sem volt.

„Nincs ellenség, nincs csata, nincs, ami ide kössön, s lelkünk úgy vágyik haza legalább most a szeretet ünnepén. Engedje Isten, hogy ha másként nem, lelkileg otthon lehessünk. Most a szeretet ünnepét ne engedje a gyűlölködéssel, a harccal elhomályosulni” – jegyezte fel naplójába Damó százados.

A továbbiakban ezt írta:

„Üde, vágó, fenyőszagú hegyi levegő, mögöttünk nem is egy nap jár földre a magyar határ. Karácsonyeste, otthon is ilyenkor gyűltek ki a gyertyácskák a kis fákra a meleg szobában. A férfilekek nézik a leírhatatlan képet, szemükben a meghatottságtól valami nedvesség csillog. Az én torkomat is valami szorongatja, magam sem tudom, miért, sírni szeretnék. Gondolataim nincsenek. Azt hiszem, egyikünknek sem. Az emberek mintha megnőttek volna, mind egy-egy óriás. Nyíratlan haj, a borotvátlan arc morcosága félelmetessé teszi őket. Látszik, hogy mind a hozzátartozójára gondol. Ezek az érzések, mellyel a haza, család és becsület iránt viseltetnek, ezek adták a maroknyi magyar csapat lelkébe azt az erőt, hogy a hatalmas orosz gőzhengert meg tudtuk fékezni.”

Kun páter, a 17-esek tábori lelkésze felkérte a katonákat, hogy énekeljék el a Mennyből az angyalt. A kis ünnepség hamar véget ért:

„Kiosztottuk a karácsonyi ajándékokat: a legénység kapott 1-1 mákos patkót, egy marék diót, egy csomag dohányt és fél liter bort. Akinek jutott hely, az asztalhoz ült, és a pörköltet ott fogyasztotta el.”

Másnap az ezred a budapesti 1. honvéd gyalogezredet váltotta fel a védelmi állásokban, aminek során megindult az orosz támadás. A terepviszonyokról még tájékozatlan 17-esek egyik védelmi szakaszába betört az ellenség, aminek következtében közülük többen elesetek, sokan pedig fogságba kerültek. A naptár 1914. december 25-ét mutatott, a világháború első karácsonyának első napját.

Az 1893-as születésű, esztergomi származású Tóth János őrzetű – aki a cs. és kir. 26. gyalogezredben szolgált – 1915. december 24-ei keltezésű, harctérről írt lapján a következőket tudatta szüleivel:

„Szeretett édes szüleim! Kívánom a jó Istentől, hogy ezen soraim, melyeket a szent karácsony estéjén igen szomorúan írok, a legjobb egészségben találja mindnyájukat. Én hála Istennek egészséges vagyok, más bajom nincsen, csak az, hogy ezen szent estén, mikor otthon

boldogan együtt vacsorálnak és eszik a jó kalácsot, én meg itt éhezek. Sem kenyerem, sem semmi ennivalóm nincs, a nagy napon bőtölni fogok igazán. Mi itt dolgozunk egész nap, hányjuk a havat éjjel-nappal. Minden jót és boldog új évet kíván szerető fiuk, János. Most jó lett volna megint egy csomag.”

A cs. és kir. 26. repülőszázad 1916-os karácsonya

A m. kir. 2. honvéd huszárezred karácsonya a hadszíntéren

Tóth őrzetű az orosz hadszíntéren 1916. augusztus 4-e és 10-e között vívott harcokban eltűnt, soha nem tért haza.

Papp Jenő, a nagyváradi 4. népfőlkeli gyalogezred V. zászlóaljánál szolgáló hadnagy 1916 szeptemberében az alakulat karácsonyi ünnepségén – amelyet az olasz hadszíntéren, az Isonzó mentén ülték meg – Harmadik karácsony című saját költeményét adta elő:

„Itt ért bennünket a harmadik is,
Ki hitte volna e szörnyű csapást,
Ki hitte volna, hogy karácsonykor
Anyádat, bajtárs, ne csókold, ne lásd,
Ki merte volna gondolni,
Hogy három évig ég majd a világ.
Akaszd fel, bajtárs – karácsony van most,
Akaszd fel gyorsan véres fringád.

És tárd ki két karod hazafelé,
Hátha a sóhaj hazáig repül.
Nem lázadunk már, csak imádkozunk,
Csöndes a lelkiünk mélyen, legbelül.
Elfelejtünk mindent, ami rossz volt,
Tévedtünk szörnyen, ez a mi hibánk.
Akaszd fel, bajtárs – karácsony van most,
Akaszd fel gyorsan véres fringád.

Idehallik még a plávai harc,
Éjjel szikrázik még az ég alja,
De azt szeretnők, hogy minden gránát
Oly könnyű legyen, mint egy hólabda.
Ne érje azt, aki eddig állta,
Aki annyi harcot végigcsinált.
Akaszd fel, bajtárs – karácsony van most,
Akaszd fel gyorsan véres fringád.

Ragyogj fel végre, te csodás csillag,
Királyok várnak, királyok kérnek,
S ne hadd, hogy mind-mind elpusztuljanak
Szegény megkínzott, kimerült népek.
Aki szenvedett és aki harcolt,
Kész arra, hogy mindent megbocsájt,
Akaszd fel, bajtárs – karácsony van most,
Akaszd fel gyorsan véres fringád.

S jövő ilyenkor, ha majd visszagondolsz,
S meleg szobákból nézed a havat,
A szenvedésből csak a glória
És a sok hosszú, szép mise marad.
Terád lesz büszke az egész falu,
Téged fog körül a kicsi család.
Akaszd fel, bajtárs, béke van máma,
Akaszd a szegre véres fringád!

Közvetlenül a negyedik háborús karácsony előtt, 1917. december 22-én – felcsillantva a háború befejezésének lehetőségét – Breszt-Litovszkban Szovjet-Oroszország és a központi hatalmak képviselői béketárgyalásokat kezdtek, amiről a Pesti Napló is beszámolt:

„Három karácsony elé nézett békere-ményekkel minden hadba vonult ország népe. Háromszor foszlottak szét a remények. A negyedik háborús karácsony előtt azonban már hatalmas erőre kaptak a békevágy hullámai [...] Szombaton, december 22-én délután négy órakor megindultak a béketárgyalások a központi hatalmak és az orosz kormány kiküldöttei között. A béketárgyalások megszo-kott, hosszadalmas ceremóniáit ezúttal mellőzték.”

A béke beköszöntére azonban még nagyon sokat kellett várni...

Katonák karácsonya (Vasárnapi Újság)

FÖLSZÁLLOTT A PÁVA VÁRMEGYE HÁZÁRA!

Szerda Balázs

„Fölszállott a páva vármegye házára!” – hangzik újra minden péntek este a Duna Televízióban. Fiatalok, idősek ülnek a képernyő elé, vagy hangosítják feljebb a készüléket, ha egyéb teendőiket végzik éppen. Ha látni nem is mindig, hallgatni, hallani mindig kell! Újra képernyőn a Fölszállott a páva – most éppen gyermekekről, nem csak gyermekeknek szóló – évada!

A sokadik Páva ez már (egészen pontosan a nyolcadik), de a számok valójában nem is fontosak. Kicsit olyan érzése van az embernek, mintha mindig is létezett volna, hiszen mindig léteznie kellett. A klasszikus televíziós tehetségkutatók lassan unalmassá válnak, fényük elkopik, a mindennapok szűrkeségébe olvadnak, gondoljunk csak bele, Rúzsa Magdin és mondjuk Tóth Verán kívül hány név jut eszünkbe?! A Páva is része lett a mindennapjainknak, de egyáltalán nem szürke, a nevéhez híven büszkeséget, magabiztosságot sugárzó, színes farktollakkal díszíti fel kedvünket időről időre.

Ez a folyamat azonban korántsem volt ilyen természetes. Az, hogy a népzene, a néptánc, a

népdal csak most kapott igazán helyet a médiában, egész biztosan nem véletlen. A lassú víz újra partot mos(ott). A táncmozgalom alapítói, majd látható, olykor láthatatlan (él)harcosai előtti tisztelet, a nekik járó hála cégére is ez a műsor. A kitartás, az odaadás, amivel népünk hagyatékának megőrzésén, átmentésén, továbbadásán dolgoztak/dolgoznak, példaként kell, hogy álljon mindannyiunk előtt, akár hagyományörzéssel foglalkozunk, akár nem.

Márpedig, aki nézi, követi a Pávát, bizony, ha akarja, ha tudja, ha nem, őrzi, sőt a maga módján éli, élővé varázsolja a hagyományt. A hagyomány nem rab, hogy őrízni kelljen, nem is beteg, hogy ápolásra szoruljon – szokták mondani. A hagyományt élni, éltetni kell. A régi, paraszti kultúra színpadra vitelének, „műsorra szerkesztésének” értelme, hogy átmentődjön – vallották neves elődeink. Nos, a hagyomány színpadra került, a következő lépcsőfok pedig, hogy szépen lassan visszaszavárogyon a mindennapjainkba. Nincsenek illúzióim, nem térnek vissza a múlt század elején-közepén létező tanyavi-

lágok, az akkori falura jellemző élet, a népi hagyaték bölcsői. Nem is ez a cél, bár néhányan ilyen érvek mentén tartják mellesnek a néphagyomány sorát, mondván, letűnt korok letűnt szokásai, a mai világ a maga követelményeivel, tempójával más, meg kell(ene) már haladni a régít. Viszont a gyökereinket táplálni nem lehet felesleges! Gyökér nélkül a fa nem hajt lombot, nem hoz termést. Aki a jövőt akarja alakítani, ismernie kell a múltat!

A Pávára tekintő minden szem tehát egy újabb szélről óvó kéz a néphagyomány mécsese felett, amely régen túl van már a pislákoló időszakon, nem egy hatalmas tűzért „felelős” már. Egy ilyen egekig csapó tűz a Páva is, amely körül szó szerint milliók lelnak menedéket. Ha egyszer aztán ez a hatalmas lángcsóva mégis kihunyna, a parazsa még sokáig alkalmas lesz újabb tüzek gyújtására – ez pedig nagyon fontos.

Igen, tudjuk, a Páva nem tökéletes. Ne legyen illúzió, mindannak ellenére, ami elhangzik, a Páva egy verseny, tévéműsor, ahol a győztes továbbjut, babért arat, a többi kiesik,

üres kézzel távozik. Igen, felelősséggel kell kezelnünk a versenyhelyzet kockázatait, főleg a gyerekek esetében. Fontos, hogy ne szegje szárnyát, kedvét a kiesőnek, ne szálljon a fejébe a di-csőség a továbbjutónak, győztesnek. A televízió látványvilág-alkotása a „show” érdekében a néphagyománnyal ötvözve, néha arra ráerőltetve, valóban szül olykor megmosolyogtató képeket, helyzeteket. Az almát a körtével nem lehet összehasonlítani, néha mégis megtörténik. Minden építő jellegű kritikának helye van, beszélni, vitázni lehet, és kell is róla. Talán nem is csak „szakmai” körökben, amíg ugyanis arról beszélgetünk, mi tetszik, mi nem, addig is a Páváról, tehát a néphagyományról beszélgetünk, ami jó, ez a cél. A lényeg pontosan ez, hogy nem csak a népzenevel, néptáncal intenzíven és régóta foglalkozó közegnek szól, hanem tényleg mindenkinek. Jóleső mosolyt csal a szám szélére, amikor egy-egy gyerek az iskolában a Páva kapcsán kérdez, valaki az egyik hétvégi produkciót említi, amit én csak véletlen hallok meg, de az is, amikor a „nem népi arc” ismerőseim, barátaim mond-

juk munka közben egy népdalt dúdolnak, füttyülnek a bajszuk alatt. Megértik, megérik, hogy a hagyomány nem egy muzeális darab, amelyet az üvegfal mögül vizsgálhatunk, megcsodálhatunk, talán lefénnyképezhetünk (ha szabad), hanem igenis megérteni látszik az idők szavát, a mi szép, új világunkban is képes hallatni örök érvényű üzeneteit, csak akarnunk kell hallani.

A néphagyomány élő közösségi élmény tehát, amely nem ismer határokat. Mindenki, mindenki megtalálja benne önmagát, ez teszi széppé, és ha nem ellenkezünk, mindannyian a részesévé válunk. Közösség, közösségben való gondolkodás, nemzeti identitás és büszkeség, magyarságtudat. A hagyomány elengedhetetlen része ezen dolgok megvalósulásának, megőrzésének, építésének. A népi kultúra épít, ezáltal tanít is. Aláza, elfogadásra, odaadásra, szerénységre (fontos erényekre), amelyek csak hasznunkra válhatnak, ha engedjük őket felülkerekedni, ahogy az természetes. Természetesség, egyszerűség, ebből indult, ide vezet a népi kultúra. Ugye, milyen logikus?

DE JÓ VOLNA ÍGY ÉLNI

Bolyos Miklós

Idén jelent meg a kishegyesei Szajkó énekegyüttes második hanglemeze. A *De jó volna így élni* címet kapta a korong, amely tovább színesíti a vajdasági magyar népzenei kiadványok sokaságát. Aki nyomon követi a helyi hagyaték diszkográfiáját, felfigyelhetett arra, hogy idén ez már nem az első lemez, amelynek megjelenéséről a zenekedvelők örömmel vesznek tudomást, a maga nemében mégis az első, ugyanis ezúttal az ének, mégpedig a női éneklés az uralkodó, nem is akárhogyan: kórusban, énekegyüttesben kapjuk vissza szűk egyórányi anyagban őseink népdalvilágát. Mielőtt elmerülnénk a különböző vidékek dalainak és dallamainak kavargó sokaságában, álljon itt a megszólaló leányok és aszszonyok neve, a borítón látható sorrendben: Csőke Andrea, Patyerek Réka, Csabai Szuzsanna, Borso-di Patyerek Orsolya, Dudás Nikolett, Tóth Réka és Vajda Emese. Közreműködik még az óbecsei Fokos zenekar Cseszák Zsombor vezetésével.

Az egyszólamú éneklés a vokális művészi megnyilvánulásnak legelső formája – valahogy így is fogalmazhatnánk, ha egy mindenkorra érvényes szabályt, tényt szeretnénk közölni, hiszen zenetörténetileg is bizonyított, hogy már az ősközösségek óta létezik ez a fajta előadásmód. Kicsit közelebb lépdelve napjainkhoz, a magyar népdalok előadásmódja is szinte kivétel nélkül egyszólamú. Csoportos előadásuk uniszólóban történik, amiről a laikusok azt is gondolhatják, ez a legegyszerűbb forma. Főleg úgy, hogy nincsenek szövevényes polifóniák vagy nyakatekert harmóniák. Ez az előadásmód ugyanakkor más okokból rendkívül összetett. A szabadon énekelhető és szabadon énekel népdalokat a csoport tagjainak tökéletesen egyszerre, mondhatni egy szájból kell interpretálniuk. Egy elhúzott sorvég, egy eltúlzott hajlítás vagy egy mássalhangzó-torlódás nem precíz megformálása ebben az esetben, főleg stúdiófelvételen, első hallásra észrevehető, sőt kifogásolható.

A Szajkó énekegyüttes felvételeit hallgatva szembeötlő az „egy torokból” való éneklés. A hangszínek gazdagítják az énekszólamot, ugyanakkor nyoma sincs egy-egy elkalandozó trillának, díszítésnek vagy

más egyéniesedésnek. A csapatmunkához csatlakozik a Fokos zenekar is. Az óbecsei fiúkat, azt hiszem, az egész Kárpát-medencében ismerik már, nem kell bemutatni őket. Valódi zenei kísérletet szolgáltatnak az énekcsoport számára, folyamatosan érvényesülő ének mellett biztosítanak a tájegységnek megfelelő igényes zenei támaszt.

Ami a lemezen található összeállításokat illeti, két csoportra lehet osztani a zenei anyagot. Az első négy a vajdasági magyar népzenei életből merít, és szembeötlő, hogy vidékünk legkülönbözőbb pontjairól gyűjtött anyagokból készültek a dalcsokrok. Az út a bácskai Duna mentéről indul, ahonnan a helyiek ízes tájszólásán elevenednek fel a melódiák. A vajdasági Tisza-vidékről két összeállítás is szerepel. Egy csőkei, amelyben a Fokos zenekar is játszik, illetve egy kísérlet nélküli moholi csokor. A sor az al-dunai székelyek lakta dél-bánsági vidék dallamaival zárul, ami magával ragadó hangulatot idéz meg, ugyanis teljesen különböző zenei nyelv, még akkor is, ha földrajzilag például ugyanúgy a Bánsághoz tartozik, mint Csőke. A lemez képzeletbeli másik felén aztán az egész Kárpát-medence énekes hagyatékából jár egy-egy szelet a hallgatónak. Keleti vidékeken barangolva a Gyimesi-hágó és a Gyergyói-medence népdalai szólnak meg, majd északnyugat felé indulva a Szamos mentéről egy szilágysági összeállítás kap helyet, ez sorrendben a hetedik a lemezen. Az ezt követő magyarbódi összeállítás kivétel, amire már korábban is utaltam. A magyar népzene többszólamúságának egyik ritka példája elevenedik meg. A felvidékről aztán a Galga mentén vezet az út vissza a Dunáig, egészen pontosan Kalocsáig. Ez utóbbi két összeállítás is zenekari közreműködéssel szólal meg, és kerekíti le a hallgatónak az egész Kárpát-medencét bebarangoló zenés utazását.

Lassan véget ér a 2019-es esztendő. Muzsikusként, hallgatónak, írónak, olvasónak nagy öröme szolgál, hogy ennyi új, vajdasági magyar fiatalok által készített népzenei hanghordozóról hallhat, írhat, olvashat, mint amennyi idén megjelent. Az alapok megvannak, így a folytatás még sok jóval kecsegtet.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Antalovics Péter** (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
Bagdal Zoltán (2001), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Zenta)
Bolyos Miklós (1991) zenei szerkesztő (Újvidék)
Csik Mónika (1978) költő, író (Szabadka)
Farkas Welmann Éva (1979) költő, szerkesztő, kritikus (Bé-kécsaba–Székelyudvarhely)
Fodor István (1953) nyugalmazott szerkesztő, újságíró (Zenta)
Horváth Árpád (1975) jezsuita szerzetes, pap, a Jezsuita Kiadó igazgatója (Szabadka–Budapest)
Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)
Klamár Zoltán (1955) néprajzkutató, egyetemi oktató (Kartal)
Kovács Jolánka (1958) író, műfordító, tanár (Muzslya)
Lackfi János (1971) költő, író, műfordító (Budapest)
Lovas Ildikó (1967) író (Szabadka)
Majoros Sándor (1956) író, szerkesztő (Bácskossuthfalva–Budapest)
Mezei Zsófia (1984) újságíró (Zenta)
Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
Patyerek Réka (1996) kritikus, tanár (Kishegyes–Szabadka)
Patyi Szilárd (1987) történelem–filozófia szakos tanár, újságíró (Szabadka)
Serfőző Réka (1996), az újvidéki BTK angol tanszékének mesterszakos hallgatója (Zenta–Újvidék)
Sinkovits Péter (1946) író, kritikus (Zenta)
Szerda Balázs (1991) történelem–latin szakos tanár, népzeneész (Óbecse)
Tóth Ágota (1974) tanár (Szabadka)
Tóth Szilárd (2002), a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Szabadka)
Verebes Ernő (1962) költő, drámaíró, zeneszerző (Zenta–Budapest)

Lapszámunkat **Pesti Emma** alkotásaival illusztráltuk.

átmentett történelem

A BÉKÉS EGYÜTTÉLÉSÉRT

Patyi Szilárd

Dr. Pleszkovich Lukácsnak, Szabadka utolsó magyar főispánjának politikai életútja

„A szlávság és a magyarság közti megértésnek és konciliáns együttműködésnek vagyok a híve. E békés együttélés közel husz évi politizálásomnak volt az alapköve.”

A fenti sorokat dr. Pleszkovich Lukács írta saját politikai hitvallásáról a Bácskai Hírlap 1920. december 25-ei számában. A békés együttélés azonban nemcsak husz évig volt politikájának alapköve, hanem egész közéleti tevékenysége során, a kiegyezéskori Magyarországon ugyanúgy, mint kisebbségben a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban.

De ki is volt dr. Pleszkovich Lukács? A ma már szinte ismeretlen politikus, akinek alig lelhető fel részletesebb életrajza, a maga korában Szabadka és a délvidéki magyarság közéletének nagy alakja volt, az őszirózsás forradalom idején Szabadka kormánybiztos-főispánja. Az I. világháború után elévülhetetlen érdemeket szerzett a Népkör újjászervezésében. 1924 és 1927 között pedig vezéralakja volt a Magyar Párt ellenzékét képező szabadkai magyar politikai csoportosulásnak. Pleszkovich személye azonban nem pusztán csak ezért érdemel figyelmet. Politikai életútja ugyanis egy hullámvasúthoz hasonlatos, amely eszeveszett gyorsasággal elrepít a szédítő magasságokba, majd ugyanolyan sebességgel bukik alá a legnagyobb mélységekbe.

Mielőtt megvizsgálánk ezt az igen izgalmas életpályát, fontos megjegyezni, hogy Pleszkovich neve a korabeli sajtóban, minden következetességet nélkülözve, több formában is előfordul. Gyakran szerepelt csvel, írják ts-sel is, sőt a Magyar Párt lapjában, a Hírlapban néha a Pleszkovics Luka névváltozat is felbukkan. Mi a Pleszkovich Lukács névformánál maradunk, nem pusztán azért, mert ez is igen gyakran előfordul, sokkal inkább azért, mert neve így szerepel a Bajai úti síremlékén.

Út a főispáni székig

Dr. Pleszkovich Lukács 1872. június 18-án született Szabadkán. Szegény földművescsaládból származott, de saját erejéből, tanulással sikerült kitörnie. A gimnáziumot szülővárosában végezte el, azután jogot tanult a budapesti egyetemen, és itt is kapta meg a jogi diplomát. A jogi doktorátust viszont a kolozsvári egyetemen szerezte meg. Tanulmányai befejezése után hat évig fogalmazó volt az igazságügyi minisztériumban. Ezután hazatért Szabadkára, ahol dr. Mukits Simon és dr. Reisner Lajos iro-

dájában joggyakornokoskodott, majd megnyitotta saját ügyvédi irodáját. Már fiatal ügyvédként bekapcsolódott Szabadka közéletébe. Mamuzsics Lázár polgármester híveként harcolt az akkori egyesült ellenzék ellen, amelynek vezetője dr. Bíró Károly és Mukits Simon volt. 1902 májusában az egyesült ellenzék sikkasztás vádjával elérte, hogy Széll Kálmán miniszterelnök tizennyolc évi polgármesterség után felfüggeszse hivatalából Mamuzsics Lázárt, majd a decemberben megtartott tisztújító közgyűlésen dr. Bíró Károlyt választották meg a város polgármesterének.

Mamuzsics Lázár bukása után dr. Bíró Károly és dr. Mukits Simon szembekerültek egymással. Dr. Pleszkovich Lukács ekkor csatlakozott dr. Mukits Simonhoz, és a szabadkai Függetlenségi és 48-as Párt egyik vezére vált belőle. 1906. november 13-án Mukits bejelentette a polgármesternek, hogy másnap Függetlenség címmel politikai napilapot indít útjára. Ez az újság a szabadkai függetlenségi párt hivatalos közlönye lett. A főszerkesztő maga Mukits Simon volt, a felelős szerkesztő dr. Fischer Jenő, a párt vezérszónoka, a társszerkesztők pedig dr. Ács Jenő és dr. Pleszkovich Lukács. A lap azonban 1908 júniusában megszűnt. Dr. Pleszkovich közéleti tevékenysége során nagy népszerűsége tett szert a kispolgárság körében, így a siker teljes reményével mérettette meg magát az 1910-es országgyűlési választásokon Szabadka I. választókerületében, természetesen függetlenségi programmal. Végül azonban mindösszesen 80 szavazattal alulmaradt a munkapárti báró Vojnics Sándorral szemben. Politikai tevékenysége során azért harcolt, hogy az elemi iskolákban bevezessék a bunyevác tanítási nyelvet. Később, az impériumváltás után, az új hatalommal szemben Pleszkovics fontos és gyakran használt érve volt, hogy 1918 előtt „liberális nemzetiségi politikát” vallott magáénak, és „a bunyevácot és a szerbet, a volt Magyarországon éppoly jogu polgárnak tartotta, mint a magyart”, ezért cserébe hasonló elbánást várt el a jugoszláv hatóságoktól a kisebbségbe szorult magyarsággal szemben.

Az I. világháború alatt a budapesti hadbírószághoz osztották be katonai szolgálatra. Itt érte 1918-ban az őszirózsás forradalom. A forradalom győzelme után a Károlyi-kormány Pleszkovichot Szabadka kormánybiztos-főispánjává nevezte ki. November 10-én különvonattal érkezett meg Budapestről Szabadkára, és a törvényhatósági bizottság másnap megtartott rendkívüli közgyűlésén foglalta el hivatalát, azon a közgyűlésen,

amelyen menesztették dr. Bíró Károlyt. Főispánsága azonban nem tartott sokáig, ugyanis november 13-án este szerb katonákkal teli vonat futott be a szabadkai pályaudvarra. Erre a napra Pleszkovics Lukács így emlékezett vissza egy, a Bácskai Hírlapban 1920. december 25-én megjelent cikkében:

„Midőn 1918. november 18-án [a dátum itt tévesen szerepel – P. Sz.] bevonult a szerb hadsereg Szabadkára, a szerb hadsereg parancsnoka tisztikara élén megjelent nálam a főispáni hivatalban, mint a magyar főispán kormánybiztosnál, és én tisztelgő beszédjűkre ezeket válaszoltam:

»A magyar nemzet az okt. 30-iki forradalommal lerázta 400 esztendőös osztrák rabláncait. Most már szabad a magyar nemzet.«

»A magyar nép sohasem volt ellensége a szerb nemzetnek. Talán éppen azon pillanatban következett be a magyar nemzet felszabadulása az osztrák iga alól és a szerb nemzet győzelme az osztrák nagyhatalom fölött. Közös volt az ellenségünk és a magyar nép hálára lessz kötelezve a szerb nemzet iránt, hogyha a szerb nemzet e győzelmével segítségre lessz a magyarságnak közös ellenségét mindenkorra lehetetlenné tenni Magyarországon. Nem fordulhatik többet közöttünk az osztrák politika, legyen a szerb nemzet és a magyar nemzet e felszabadulása a két nemzet között igazi testvéri viszony és örök záloga a testvéri viszony megőrzésére.«

Azon pillanatban, midőn ezeket mondtam, megvolt a méltó visszhang e szavaimra. De csakhamar felülkerekedett az ellenkező áramlat.”

November 20-án Vladislav Krupčević ezredes, szerb állomásparancsnok a város teljes közigazgatását menesztette, és szerb hivatalnokokat nevezett ki, köztük a város új polgármesterét, Stipan Matijevićet. Az új városvezetés a katonai városparancsnokságnak rendelte alá magát, és nem is tette tiszteletét a magyar kormány szabadkai képviselőjénél, dr. Pleszkovich Lukács kormánybiztosnál. Végül december 4-én Pleszkovichot is leváltották. A főispáni székét Stipan Matijević polgármester foglalta el. Ezzel a lépéssel az utolsó magas tisztséget betöltő magyar politikust is leváltották Szabadkán.

Az ellenzéki magyarok vezére

Leváltása után dr. Pleszkovich Lukács visszavonult a közéletből, és a kisebbségbe szorult magyarság kulturális életének szervezőjeként tevékenykedett. Legnagyobb érdeme, hogy a háború után újjászervezte a Népkört

Dr. Pleszkovics Lukács sírja a Bajai úti temetőben

és az egyesületet. 1921-ben az ő elnöksége alatt született meg a Népkör új alapszabálya. Fontos szerepet játszott abban is, hogy sikerült a színházterem berendezéséhez szükséges anyagi eszközöket előteremteni. A Népkör azonban nemcsak kulturális központ volt, hanem a magyar politikai szervezkedés egyik szabadkai fellegvára is. 1922. január 29-én a Népkör nagytermében mintegy hétszázan gyűltek össze, abból a célból, hogy megalakítsák a délvidéki Magyar Pártot. Az értekezletet dr. Pleszkovich Lukács nyitotta meg, de hangot adott azon véleményének, hogy a magyarság politikai szervezkedését még nem tartja időszerűnek. Szerinte a magyarságnak nem kellene politizálnia, csak a kultúráját szerveznie és erősíteni. Közben pedig azt az országos politikai pártot kellene erősíteniük, amely a legtöbb támogatást nyújtja a kulturális törekvéseknek. Az értekezleten Pleszkovich kifejtett agályai ellenére indítványozták, hogy kezdjék meg a párt alakuló nagygyűlésének előkészületeit, és készítsék el a részletes pártprogramtervezetet. Az Országos Magyar Párt meg is alakult 1922. szeptember 17-én Zentán.

Dr. Pleszkovich Lukács 1922 augusztusában lemondott a Népkör elnöki tisztségéről, majd visszatért a közéletbe. A Bács megyei Napló 1924. november 27-ei száma adott hírt arról, hogy dr. Pleszkovich Lukács híveivel együtt „frontot csinál a magyarság politikai szervezete ellen s nyíltan megkezdí az agitációt a Magyar Párton kívül, vagy a Magyar Párttal szemben állók választási akciója mellett”. Pleszkovich mozgalmának, amelyet a korabeli sajtó egyszerűen csak „ellenzéki magyaroknak” nevezett, a központja Szabadkán volt, és szavazóbázisát a város magyarsága adta. Az ellenzéki magyarok

és a Magyar Párt nagy összecsapására az 1925. február 8-án megtartott parlamenti választáson került sor, a szabadkai választási körzetben. Az ellenzéki magyarok a Demokrata Párttal szövetségben, míg a Magyar Párt jelöltjei önállóan próbáltak meg mandátumhoz jutni. Pleszkovich Lukács kormánybiztos-főispáni kinevezése mellett ezen a választáson érte el legnagyobb politikai sikerét. A szabadkai körzet hat mandátuma közül kettőt a demokrátiák szereztek meg, mégpedig Milan Grol és Pleszkovich, ellenzéki magyar programmal. A többi mandátum a radikálisokhoz került. A Magyar Párt katasztrofális vereséget szenvedett. A választásokon összesen 11 059 szavazatot szerzett, ami azt jelentette, hogy a párt nem jutott be az országgyűlésbe. Szabadkán mindösszesen 986-an voksoltak a Magyar Pártra.

Pleszkovich parlamenti mandátuma azonban nem tartott sokáig, ugyanis 1927. szeptember 11-én újabb parlamenti választást tartottak az országban. Az ellenzéki magyarok ezen a megmérettetésen önálló listát állítottak a szabadkai körzetben.

»Dr. Pleszkovics Lukács, ügyvéd, Szabadka város volt főispán kormánybiztosa és országgyűlési képviselő» - olvasható a sírkövön

novella

GONDOLATFOTÓ

...Vagy egy régi téli nap, Belgrádban

Vasárnap délelőtt kihalt volt a külváros. Az éjjel erősen havazott, de a kertes házak előtt sokan már járhatóvá tették a járdát, az azonban helyenként síkos maradt a töcsányi jeges foltoktól. A városi buszok járatait ritkították, most ketten szálltak le, Tamás meg egy testesebb, félénk nő, olyan harminc körüli. A nap sütött, fényeivel vakítóvá téve az amúgy csendet visszhangzó tájat. A férfi hátranézett, akkor vette észre, hogy a nő terhes, s a kerítés egy oszlopába kapaszkodva mérlegeli a hó alól felbukkanó, a járda egészen szétterjedő jeges részt. Tamás visszasétált, és felajánlotta a segítségét. A nő bizalmatlanul, ugyanakkor segélykérőn nézett a férfira, de a kinyújtott kezét még nem fogadta el. Delelő felé haladva a nap még erőteljesebben sütött, Tamás igyekezett megnyerőnek mutatkozni: – Kapaszkodjon belém! – mondta végül. Vártak. A nő félfordulattal a már megtett utat vizsgálgatta, de látszott, nem akar visszafelé lépni, hogy a veszélyes szakaszt megkerülje, mert a járda melletti úttesten – forgalom hiányában – térdig ért a hó. – Itt lakom a közelben – mondta a férfinak, és belekarolt. Lassan haladtak. Ha Tamás megérezte, hogy a nő reszketni kezd, azonnal megálltak, s csak némi idő elteltével indultak meg újra. – Itt forduljunk jobbra! – suttogta a nő a sarokhoz érve. – Az a második, sárgára meszelt ház a miénk. Tamás biccentett, amikor elköszönt. – Köszönöm! – rebegette a nő. Aztán a szőlőlugas tartórúdjaiknak segítségével megindult a ház bejárata felé.

Tamás haladt tovább, kisebb térre érkezve, amely nyaranta egy kocsmateraszaként szolgált: árnyas fák alatt nejlaborborítású asztalok, ráérős, a pálinkáspoharat gyakran emelgető helyi-ekkel. Néhány újság mindig ott hevert a pincérek tálalóasztalán. Tavaly, egy nyár végi délutánon Tamás – a munkahelyéről hazafelé jövet – lehuppant az egyik szabad helyre. Kávét kért, majd az újságok közül a Duga hetilapot helyezte maga elé az asztalra, ebben a magazinban (a címével összhangban) mindig rá lehetett futni valamilyen szírványosan érdekes, különleges anyagra. Egy cikk például ezúttal arról szólt, hogy sikerült lefényképezni a gondolatot. Picinyke kamerát juttatnak az agytekervények közé, és azt aktivizálva készülnek el a nem mindennapi fotók. Az évtized végénél tartva a jeles tudósok többsége megegyezett abban, hogy a hatvanas években mindenképpen ez a legszenzációsabb találmány. A lap közölt is egy felvételt, azon néhány alak körvonalai látszottak, de nagyon elmosódva. Tamás előbb felbuzdult, még egyszer elolvasta az írást, utóbb azonban eltűnődött, mi végre lenne fontos a lencsevégre kapott gondolat, a gyorsan futó gondolatsor melyik szelete rögzül, és az egész egyáltalán mire használható. Vallatás közben például a fogoly leképezett gondolatai tárgyaláson bizonyító anyagként szolgálhatnának? Vagy mire megyünk, ha egy skizofrén személy agyába kukucskálunk? Ugyanakkor: érdemes-e a tisztán személyes pillanatfelvételeknek egyáltalán helyet szorítani a családi albumban... Megfontolandó továbbá, milyen eredményt

hoznának az állatkísérletek. Egy hűvösben szunyókáló oroszlán gondolata őrzi-e a nyakánál szétharapott őzbakot? A gilisztának létezik-e gondolata? Vagy csak tekereg előre? Az eliramló hal emlékező gondolata pedig őrzi-e annak lenyomatát, hogy merre tartózkodott fél órával ezelőtt? Ekkor a szomszédos asztaltól átszólt valaki: „Hagyd, testvér, azt az újságot, gyere át hozzánk egy pálinkára!”

Tamás könnyű bőrcipője most megtelt hóval, ebben az utcarészben a hó eltakarítatlan maradt, lépéseit sietősebbre fogta. Aztán már messziről látta, hogy a ház előtt, ahová igyekezett, szénrakás tornyosul. – Tudna egy kicsit segíteni behordani? – kérdezte a lakásadónője. – A férjem idős, szívbeteg, az ilyen munkákra alkalmatlan. – Tamás átöltözködött, majd tragacsot kért, lapátot meg a kétfülű, nagy kosarat. Bő egy óra alatt meglett. – Ebédeljen velünk! – invitálta tetka Ruža. Čika Đuro jóféle itallal kínálta. Közben barátságosan mosolygott – ilyen ábrázattal Tamás mindeddig soha nem látta.

Ebéd után leheveredett. Egyedül maradt a szobában. A macedón egyetemista hazautazott, a kamionsofőr pedig valahol külföldre szállította az árut, ritkán látták, akkor hanyatt feküdt az ágyon, hasára helyezte a tranzisztoros rádióját, népzenét hallgatott, és kedélyesen meredt a plafonra. Ritkán maradt egy napnál tovább. Ezúttal Tamás is rádiózott. A Belgrádi Rádió minden vasárnap különműsort szentelt annak eldöntésére, hogy melyik a jobb: a Beatles vagy a Rolling Stones. A „vetélkedő” természetesen általában eldöntetlen maradt, az adás inkább arra szolgált, hogy lejátsszák a két együttes legújabb számaikat. Idővel azonban a műsor ellaposodott, a hozzáértő szakemberek, zenekritikusok és -esztéták mindegyike elmondta a véleményét, lassan-lassan már az utca embere is mikrofonvégre került, középiskolások, építőmunkások, kereskedők. Tamás emlékezete ezúttal a kisvárosi zeneiskolát idézte, amelynek utcára néző ablakait tavasszal már szélesre tárták, így a járókelők ismét meghallgathatták az elnyúlhatatlan Czerny-gyakorlatokat. Na és a koncertterem, amely az évszázados rendezvényen mindig megtelt büszke szülőkkal, s ahol Tamás annak a nyúlának, helyes lánynak a hegedűjátékát kísérte zongorán, s az előszobában egymást bátorították a fellépésük előtt.

Lezárta a rádiót, és az asztalhoz ült, kiterítette maga elé a Politika meg a Večernje novosti aznapi példányait, de a cirill betűk most furcsamód zavarták: lassították az olvasást, az írárok megértését. Kibámult az egyetlen ablakon, a szomszéd hatalmas kertjét befedte a hó, meg a mögötte lévő térséget is, még a tél beállta előtt lebontottak ott egy roskatag házíkot, tavasszal kezdik majd az építkezést. A szürkületben a távolból beszüremlett az utcai fények. – Mit csinálhat most a szomszéd lány? Akit hetek óta nem látott. S aki ruhateregetés közben mindig finom kacérsággal értésére adta a férfinak, tudja, hogy féloldalt állva az ablak mögött őt lesi. A felszabadult csíptetőket a szoknyájára akasztot-

Sinkovits Péter

ta, de úgy, hogy az lehetőleg egyre feljebb csússzon. Tamás latolgatta, hogy megszólítja, de erről végül is lemondott, nem akarva zavart okozni a szomszédok meg tetka Ružáék között. Így csak figyelte olykor a kecses szomszéd lány hajladozását a suhogó-lobogó lepedők és párnahuzatok között.

Kopogtatás után belépett a házias szony, és a férfit a tévészobába invitálta: kezdődik a sorozat! Mija és Čkalja. A két neveltető. Tamást kezdetben szórakoztatta a primitív humor, aztán inkább az idős házaspár megfigyelése kötötte le, a komor tekintetű háziúr szigorú arcizmainak felengedése, a csiklandozó mosoly a bajsza körül. Ruža asszony a sikeresebb poénoknál a szoknyáját igazgatta, gyűrögette. Fáradtságra hivatkozva Tamás most elhárította a meghívást. Maradt a szobájában.

Később erre az estére úgy emlékezett vissza, hogy szinte mozdulatlanul ült a fényét gyorsan veszítő szobában, az egyre közelítő, sötétzöldre festett falak zsugorították a teret, préselték, hasonlóképpen a fáraók sírkamrájához, ha oda illetéktelenek próbáltak behatolni. Csak az ablak derengő téglalapja jelezte még a szoba koordinátáit. Gondolatban mozdulni próbált, a végtagjai azonban nem engedelmeskedtek. Tovább ült hát, semmi nem siettette, félelmet sem érzett. Egyszer ez már megtörtént vele, egy átélt hatalmas megrázkódtatást követően, csak másnap sikerült az ágyból felkelnie, akkor nagy nehezen felöltözködött, és lesétált a közeli térre, ahol mindig ültek néhányan a padon, vagy sétáltak a gyerekekkel. De ennek emléke is éppen csak átsuhant, egy másik kép azonnal kiszorította, a gimnáziumi tantermük, a szép barna tónusú asztalokkal és székekkel, ő a dobogón áll, magyaráz, rajzol valamit a táblára, nyugodtan, a tanár leül a helyére, ő is figyeli az előadást, mert ez nem felelés, annál jóval több.

Ekkor megmozdult a keze, a tranzisztoros rádióját kereste. Felkattintva népzene szólt, most ennek is örült, némi idő elteltével azonban tovább keresgélt. Sportközvetítésre bukkant, belehallgatott egy darabig, majd tovább próbálkozott. És akkor megszólalt egy adó, magyarul, eddig ezzel soha nem találkozott, pedig hányszor pásztázott végig a közép- és a rövidhullámon. Színházi közvetítés tartott éppen, utóbb kiderült, Németh László egy darabját adták. De a szavak most egyedül hozzá szóltak, ebben az idegen, hófödte éjszakában, mint amikor a vonó pattanóan hozzá-hozzáér a cselló húrjaihoz; figyelte a szöveget, hallgatta a szépen megformált mondatokat, amelyek mintha feloldozták volna az eltelt esztendőket, ugyanakkor sejtelmesen felmutattak valami jelet is, amelyet még nem érzékelt pontosan, fogalomtárából sem talált rá a megfelelő elnevezésre, viszont a szervezetest egyre hatalmasodó nyugalom és erő öntötte el. Hirtelen cserélődés. Akár az utas öröme, ha a mellékösvényről visszatalál a főútra.

Megvetette az ágyát, az olvasólámpát még nyitva hagyta. S már döntött: holnap belekezd – nem marad tovább ebben a városban. Elhagyja ezt a vidéket.

desiré fesztivál 2019

RIGHT HERE RIGHT NOW,
avagy meddig feszül a neoavantgárd húr

Mezei Zsófia

A Desiré Nemzetközi Regionális Kortárs Színházi Fesztivál idén november 23. és 30. között várta a közönségét, azokat a nézőket, akik a kortárs színház legfrissebb és legmerészebb alkotásaira voltak kíváncsiak. A fesztivál „itt és most” mottója olyan előadásokat ígért számukra, amelyek frissességükkel az adott pillanatban születő, fülsiketítően őszinte és mehökkentően aktuális művészet által kívánják értelmezni helyzetüket és állapotukat – az egyébként csaknem értelmezhetetlen – társadalmi közegünkben.

Mielőtt az esti programok megkezdődtek volna, Urbán András, a fesztivál igazgatója köszöntőbeszédében arra emlékeztette a közönséget, hogy sorraikból nemrég a Desiré Fesztivál és a Kosztolányi Dezső Színház legidősebb és alighanem egyik legkedvesebb nézője távozott, Tikvicki Josip (1919–2019). A Kortárs Galériában tartott másnap délutáni megemlékezésen pedig Tolnai Szabolcs filmrendező idézte meg Tikvicki bácsi személyét, aki alázata és nyitottsága által arra hívta fel a fiatalabb generációkhoz tartozó közönség figyelmét, hogy a művészet szeretete és tisztelete nem feltétlenül kötődik az életkorhoz.

A fesztivál színházi programját olyan előadások bemutatója foglalta keretbe, amelyeket sarkos társadalombírálatuk, szókimondó beszédmodjuk és nyíltan provokatív jellegük folytán a programsorozat művészeti és közösségi szemléletének iránymutatóiként értelmezhetünk. Merész, a kényelmetlenségig önfeltárási eszközeivel az Urbán András által rendezett két előadás alaposan kiaknázza a történelmi traumák és deviáns politikai korszakok évtizedes hatásait, amelyek máig torzító hatással vannak a közösségre és az egyes emberre is. A belgrádi Bitef Színház *M.I.R.A.* és a cetinjei Zetski dom Királyi Színház *KAPITAL* című előadásai egyaránt a Balkán régiójában élő nemzetek társadalmi meggrázkódtatásait helyezik előtérbe.

A *M.I.R.A.* című előadás a Bitef Fesztivál és a Bitef Színház alapítójának, Mira Trailovićnak a személyét középpontba állítva járja körül a legutóbbi háborút megelőző évek zavaros eseményeit, illetve azok hatását a főszereplőre, valamint a színházra. Az öt női szereplő a színházi konformizmus és a máig lappangó nacionalizmus problémáját boncolva vetkőzteti és fosztja meg álcáitól, mítoszaitól a közönséget, önmagát, valamint Mira Trailović alakját. A test mehökkentő, olykor visszatetsző lecsupaszításával érik el, hogy a szexua-

litás előbb groteszkké váljon, majd megtisztuljon, és a lélek is levetkőzhessen a rátapadt történelmi mocskot. Urbán értelmezésében csak a teljes fedetlenség biztosíthatja számukra és számunkra a szellemi továbblépést. A zilált, sokszor vulgáris megfogalmazás segíti hozzá a szereplőt és a nézőt egyaránt, hogy végül a történelmi nullpontból kiindulva tiszta lappal helyezkedhessen vissza saját közegebe. A szokatlan rendezői értelmezés hatására kényszerül a néző a megszokott, lanygos komfortzónájából való kilépésre, hogy rálátást kapjon a jelenlegi társadalmi és színházi közállapotokra, amelyek sajnálatosan alacsony színvonalat képviselnek.

A fesztivál programjának második produkciójaként a Párizsban alkotó koreográfus, Nacera Belaza társulatának előadása mutatkozott be a szabadkai publikum előtt. A *La Cercle* (A kör) című táncelőadás hangulatából érezhetően kitűnt az a törekvés, miszerint a zene, illetve a hang teljes mértékben meghatározza, sőt uralja a mozgást. Az induktív hangzásvilág és a törzsi jellegű lüktetés együttes erővel hozta itt létre a fokozatosan kialakuló transzállapotot, amelynek során a test mint engedelmes objektum követi a zajszerű vibrációkat. A táncosok esztétikai jelenlétének másodrendű jellege miatt a produkció olyan egységes és átütő hatást gyakorolt a közönségre, amely semmiképpen sem eredményezett semleges reakciókat. A színpadkép sejtelmes, mélytengeri hangulata a sötétségben sodródó élőlények ritmikus pulzálását idézte, ahol inkább a testek csoportos, geometriai elmozdulása vált fontossá, mint az esztétikai vagy emberi kölcsönhatások. A produkció olyan kísérletként is értelmezhető, melynek során arra derül fény, vajon milyen mértékig képes a táncos feloldódni a hang közegeiben, megszabadulni technikai és stílusbeli kötöttségeitől.

A szabadkai Kortárs Galéria épületében mutatták be azt a kiállítást és performance-ot, amely Nagy József világhírű koreográfus legutóbbi alkotói időszakának anyagát dolgozza fel. Nagy eddigi munkássága során a *Mnémosyne* (Emlékezés) című előadás az első olyan produkció, amely a pillanat művészetének, a fotográfiának ad központi szerepet, hogy a momentum és a színpadi folyamat találkozása révén születhessen kivételes művészi tartalom. A fotókiállítást Tolnai Ottó Kosuth-díjas költő és író nyitotta meg. A képek érdekessége egyebek mellett az, hogy a fotókhoz Nagy József több száz halott békát gyűjtött össze, amelyek ki-

száradt, lemezszerű testükkel oly módon egészítették ki a művész kompozícióit, mint a halál pillanatában megmerevedett apró pantomimfigurák. A mellőlük rendelt tárgyak által pedig egy-egy parányi jelenet, gesztus keletkezett, akár egy jól megkomponált színpadkép. A művész performance-ának helyszínül ugyancsak egy szokatlanul kicsi, a galéria épületében felállított, hűs férőhelyes doboz szolgált, mintha maga a közönség is az apparátusban foglalt volna helyet, hogy részese lehessen a fotográfia előkészítésének. A húszperces előadás pedig éppen a műtermi előkészületeket emelte artisztikus szintre, illetve kapcsolta egybe a mozgásművészettel, hogy befejezésül valóban kattanjon a gép, és megállítva a folyamatot előtűnjön a kompozíció.

A Mezei Kinga színész, rendező által létrehozott *Éjdző* című előadás szintén a művészetek társítására helyezte a hangsúlyt. Pilinszky János műveinek szikár világához Mezei Erzsébet szálkás hidegtűi, Mezei Szilárd, Csiszér Viola és Márkos Albert finom zenei kísérete, Janovics Erika egyszerűségükben is különleges jelmezei és bábfigurái, valamint Ondraschek Péter kivételesen ötletes díszlete társultak. A színészek kimunkált mozgásvilága és átütő jelenléte ugyancsak nagymértékben hozzájárult az egységes színházi élmény létrejöttéhez. A rendező doktori előadása a magánnyal, számvetéssel kapcsolatos alaptémája ellenére sem keltett sivár hatást. A fesztivál programjának legtöbb produkciójával ellentétben ugyanis eszközei között nem szerepelt a provokáció vagy a vulgarizmus. Ötletes jeleneteivel és kidolgozottságával inkább egy olyan személyes világba engedett betekintést, amely a magány tematikájának elemzésével, Pilinszky poézisét felhasználva egyéni utat mutat a jelen közegében bolyongó számára. A közönség pedig ezáltal az elhagyatottsággal való szembesítés helyett inkább a vigasztalan színházi állapotok rejtett gazdagságával találkozhatott.

A Desiré Fesztivál immár az ősz legjelentősebb színházi eseményévé vált az elmúlt évek során, produkcióival, kiállításokkal és egyéb programjaival mindmáig megőrizte eleven, ötletes jellegét. Az eseménysorozat látogatói így nemcsak az aktuális színházi irányokkal ismerkedhetnek, hanem mintegy közösséggé válva részesei lehetnek a jelenkori szellemi trendeknek, társaságoknak, amelyek a fesztiválnak köszönhetően a (színházi) világ legfrissebb, legkorszerűbb értelmezéseit élvezhetik.

TÜNETEGYÜTTES

Tóth Ágota

Tünet Együttes: A tünet-együttes - reality a pincében (Budapest)

A budapesti Tünet Együttes legújabb előadását (premier: 2019. február 18.), amelynek címe: *A tünetegyüttes - reality a pincében*, november 25-én, hétfőn tekinthette meg a Desiré Fesztivál közönsége. A szabadkai közönség jól ismeri a társulatot, hiszen az utóbbi tíz évben többször láthatta a Kosztolányi Dezső Színházban, így nagyjából tudhatta, hogy mire számíthat: kreatív, eredeti, jellegzetes, humoros-ironikus, táncos és prózai, tartalmas, elgondolkodtató előadásra. A Desiré közönsége persze nem teljesen azonos a KDSZ-ével, viszont erre a fesztiválra olyan nézők is járnak, akik szeretik a formabontó előadásokat, amilyen *A tünetegyüttes* is volt.

A társulat tizenöt éves, ennek apropóján hozták létre az előadást, amelyben a három alapító tag: Szabó Réka, Gőz István és Szász Dániel fotókkal, videókkal, történetmeséléssel és táncal eleveníti fel az együttes történetét a megalkulástól a jelen pillanatig. Dokumentarista és artisztikus egyszerre, ahogy azt a társulattól megszokhattuk, és ahogyan azt Szabó Réka, a társulat vezetője, az előadás előtti „tárlatvezetésen” is elmondta: lévén matematikus és táncos egy személyben, az utóbbi években felismerte, hogy a racionalitást, amely a lényének fon-

tos része, és az emóciót, amely ugyanígy fontos része, együtt kell működtetnie, és nem szétválasztva egymástól, ahogy azt a társulat kezdeti éveiben hitte/próbálta. Az előadás, amelynek alcíme: *Dokumentarista performansz, önreflexív dühkitörés*, úgy kezdődik, hogy a kívül várakozó közönséget három csoportra osztják, majd nagyjából tízpercenként a csoportoknak egymás után az előtérben az egyik színész/táncos a falra kitűzött dátumos rövid leírások alapján elmeséli a társulat létrejöttének lépéseit párhuzamosan az akkori magyarországi eseményekkel. Ez a párhuzamosság az egész előadáson végigvonul, hiszen egy független társulatnak az élete szorosan összefügg az aktuális társadalmi, politikai helyzettel. Az együttesnek az elmúlt tizenöt évben kialakult egy nagyon egyéni, markáns színpadi nyelve, amelynek része több előadásban a tanáros, racionális, természettudományos előadási stílusú „oktatás” is. Az este során sok tényszerű, számokkal, statisztikával alátámasztott magyarázatot kaptunk arra, mit jelent a független színházi társulat, hogyan alakult az elmúlt évek során ezeknek a társulatoknak a támogatása, és arra is, hogy a Tünet Együttesnek milyen adminisztrációs és egyéb kötelezettségei és kiadásai vannak. A nagyon rideg, de beszédes adatok mellett párhuzamosan az előadók részleteket mesélnek el az életükből,

A tünetegyüttes - reality a pincében

Fotók: Molnár Edvárd

desiré fesztivál 2019

így megtudjuk, hogy az egyiküknek szív-műtétre van szüksége, és azt is, hogy milyen tünetei voltak, mielőtt kiderült a betegsége. Megtudjuk azt is, hogy az egyik előadáson Szász Dániel véletlenül úgy fejbe rúgta Szabó Rékát, hogy betört a feje, és miután Réka vérző fejjel kiállt a közönség elé, és elmondta, hogy meg kell szakítaniuk az előadást, majd lefeküdt a színpadon, várva a mentőket, Szász Dániel hiába mondta el többször a közönségnek, hogy vége az előadásnak, a nézők nevettek, mert nem hitték el, hogy ez nem része az előadásnak.

Szabó Réka egy interjúban elmondta, hogy azok az értékek, amelyekben ő hisz, és amelyeket a társulat is szeretne képviselni: a tehetségnek, a kreativitásnak, az intellektus erejének, a morálnak és a szakmaiságnak a megfellebbezhetetlensége, illetve a toleranciának és a vita fontosságának a hite.

Különböző fajok, populációk erejét, túlélési esélyeit, egészséges fennmaradását inkább segíti a diverzitás, mint a homogenitás. Egészséges és érett társadalomban természetes a sokszínűség, az, hogy az emberek különböző módon gondolkodnak, és épp az teszi erőssé a közösséget, hogy ettől függetlenül szót tudnak érteni egymással. Az előadásban a társulat megalkulásának, névválasztásának történetét többen mesélték el, mindenki máshogyan emlékezett rá, ami természetesen és törvényszerűen emberi, hiszen mindenki máshogy él meg minden eseményt, és mindenki története igaz a maga módján. A sokféle színházi társulat sokféle nézőpontot jelent, és minél többfélét láthatunk, annál gazdagabb képünk lehet a világról.

Az előadás a címével egy tünetegyüttesre utal, amelyet a társadalom szervezetében érzékelhet a józanul vizsgáló, az al-címmel pedig a felszín alatti valóságról beszél, mint ahogyan a Tünet Együttes is működik a mainstream alatt, és ahogyan megmutat egy másik valóságot, azt, amelyet a felszínen nem mutat meg senki.

A szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban jelenleg fut egy előadás *A kút nem a kiút* címmel, amelyben elhangzik, hogy megtörténhet, rövidesen üres lesz a színház, mert a színészek is kivándorolnak a nehéz anyagi körülményeik miatt. *A tünetegyüttes* című előadásban is történik utalás a színészek pályaelhagyására a társadalmi, politikai támogatás hiánya miatt. Olyan tünetekről beszél mindkét produkció, amelyeket jó lenne felismerni és kezelni, mert a kultúra, az intellektus és a többi, Szabó Réka által is felsorolt érték fel-fogható egy egészséges társadalom szíveként, amelyet ha nem gyógyítanak időben, végezhet a szervezettel.

CINKOS AKI NÉMA...?

Glugl Színház: Falak közt, Varasd

1941. július 12., Varasd. Egy látszólag átlagos este négy nő életében, akik vacsorához készülődve életük apró-cseprő történeteivel és problémáival foglalják el magukat, míg körülöttük városuk történetének egyik legborzalmasabb eseménye van kibontakozóban. Varasd lakosságának egy részét éppen ezekben a pillanatokban hurcolják el otthonukból; férfiakat, nőket és gyermekeket egyaránt.

Selma Spahić *Falak közt* című előadása kíméletlenül mutatja be a második világháború rémségeit anélkül, hogy akár csak egy pillanatra is elhagyná a polgári család nappali szobájának terét. A rendezőt ugyanis nem annak a kérdése foglalkoztatja, mi vitte rá a tetteseket a háborús bűnök elkövetésére, sokkal inkább az, hogy mi járt azoknak a fejében, akiket személyesen nem érintettek a történetek, csupán passzív szemlélői voltak. Vajon milyen mértékben terheli felelősség a tanúkat, és mit lehet kezdeni ezzel a teherrel évtizedekkel a történetek után? A darab nem ad egyértelmű választ a kérdésekre, feltehetően nem is tűzi ki ezt céljául. Spahić szándéka mindenekelőtt ennek a kényes, eddig érintetlen témának a beemelése a közbeszédbe, ha nem is azért, hogy feloldja a sokéves fájdalmat, sokkal inkább azért, hogy legalább tény-szerűen, őszintén beszéljen ezekről a tabukról.

A színdarab két szálon fut. Az egyik, a háttérben kivetített változat filmen mutatja be az eseményeket korhű díszletek között, a színészek bepillantást engednek a négy nő életének egy teljesen átlagos estéjébe. Egyikük zenét szerez, a másik a vacsora előkészületeivel van elfoglalva, a fiatal lány udvarlójával szeretne találkozni, ami végül nem valósulhat meg a kint zajló események miatt. A második változat maga a színpadi előadás, amelyet ugyanazok a színészek játszanak, már modern ruhába öltözve, pontosan követve a vásznon látott mozzanatok és dialógusokat. Ez az összehangoltság először a darab közepén törik meg, amikor kilépnek a szerepükből, megszakítják a történet narrációját, és fokozatosan értelmezőivé válnak a történeteknek. Nem véletlen ez a fordulat, ugyanis Filip Eldan, Katarina Arbanas, Nikša Eldan és Tamara Kučinović maguk is részt vettek a szöveg írásában. Nézőpontjuk számos ponton ütközik, ezzel is érzékeltetve az ilyen fajsúlyú történelmi események objektív megítélésének problematikáját.

A *Falak közt* provokatív, figyelemre méltó előadás, amely meggyőző színészi alakításaival és máig aktuális tematikájával megrázza és elgondolkodtatja a nézőket a személyes felelősség fontosságáról. Helyénvaló tehát saját magunknak is feltenni a kérdést: mi mindenben vagyunk cinkosok?

A GÉP ÉS AZ EMBER

Taldans társulat: Dolap, Törökország

Vajon mi mindent lehet kezdeni egy egyszerű hűtőszekrénnel rendeltetésszerű felhasználásán kívül? Ez a kérdés foglalkoztatja Mustafa Kaplan török származású rendezőt *Dolap* című alkotásában, mely az elmúlt húsz év során számos sikeres előadást élt meg Európa nagyvárosaiban, idén

Fotó: Molnár Edvárd

pedig a szabadkai Desiré Fesztiválon mutatkozott be a nagyközönség előtt.

A kérdésre talán nehezebb választ adni, mint először gondolnánk. Az előadás kiindulópontja ugyanis a következő: a már említett Mustafa Kaplan és társa, Filiz Sizanli színésznő negyven percen keresztül mozgatnak egy hűtőszekrényt a 6×6 méteres színpadi térben. A szerkezet e rövidke idő alatt megannyi transzformáción megy keresztül. Először mint eszköz jelenik meg a színpadon, a két színész, mintha csak egy bizalmi gyakorlatban vennének részt, lábukkal lökdösi egymásnak. A súlyos készülék azonban hamarosan megszűnik kellék lenni, egyenrangú féllé válik a színészekkel az előadás során, amely immár az ember és a gép egymással való találkozását hivatott görcső alá venni.

Kaplan és Sizanli lebilincselő produkciója során a közönség visszafojtott lélegzettel figyeli, meddig mennek el a színészek a játékban, amelyben egyszerre társai és ellenfelei is egymásnak és a gépnek. Néha együtt hurcolják, máskor egymásnak lökdösi, egyikük rámászik, míg a másik tartja, ráugrál, eldőlnek vele, körbefutják, felnyitják, belemásznak, majd újra lezárják – minden lehetséges módon megvizsgálják és aprólékosan részeire szedik a hűtőszekrényt, a folyamat során pedig megismerik a gép mindaddig rejtett tulajdonságait és lényegét, s egyidejűleg az eszközeivé is válnak.

A *Dolap* egyedülálló előadás, amely rendhagyó módon közelíti meg ember és gép kapcsolatát, rávilágítva arra, hogy hétköznapi tárgyaink, amelyekről gyakran tudomást sem veszünk, megannyi saját dimenzióval rendelkeznek, csupán arra várnak, hogy felfedezzük őket.

A KOMMUNIZMUS SZEXI?

Zetski dom Királyi Színház: Tőke, Cetinje

Mi sem bizonyítja jobban, hogy az ipari forradalom, a technológiai fejlődés és a kapitalizmus kérdéskörei a ma élő ember számára aktuálisabb téma, mint valaha, mint az elsőpró siker, amelyet Urbán András *Tőke* című darabja aratott a 11. Desiré Central Station fesztiválon a cetinjei Zetski dom Királyi Színház előadásában.

Karl Marx 1867-ben megjelent politikai gazdaságtani alapműve, *A tőke* – amely a kapitalista társadalmi rendszer bírálata – értelmezésével és a ma élő ember körülményeinek tekintetében való újraértelmezésével Urbán András előadása nyíltan, provokatív módon beszél az életünket meghatározó társadalmi kérdésekről, amelyek százötven éve már Karl Marxot is foglalkoztatták, és amelyeket még azóta sem igazán sikerült feloldani.

Urbán András rendező és Vedrana Božinović dramaturg darabja többek között a kapitalizmusról, a pénzről és a boldogságról szól, és legfőképpen az emberről, aki a különböző ideológiai rendszerek kellős közepén találja magát, majd óhatatlanul elveszik ezek labirintusában. Az ideológiák és gazdasági rendszerek ugyanis szükségszerűen ellentéteket szülnek, konfliktushelyzeteket hoznak létre, mígnem teljesen egymás ellen fordítják az embereket. Ahogy az előadás során is elhangzik, ember embernek farkasa. Ezt a tételt pedig többszörösen alátámasztja a darab.

A kapitalizmusnak a kommunizmussal való szembeállítás mellett az előadásban helyet kap még a vallás és a nemzeti hovatartozás tematikája is, amelyek szintén központi kérdésként jelennek meg a balkáni lakosság életében. Vajon a vallás tényleg szemellenzőként van jelen az emberek életében, és az egykori Jugoszlávia nemzetei valóban soha nem fognak tudni békében élni egymás mellett?

A színészek – akik a cetinjei művészeti akadémia másodéves hallgatói – fiatal korukat meghazudtoló érettséggel boncolgatják ezeket a kényes kérdéseket, és vallanak nemzeti öntudatról, vallásról, ideológiáról és az emberről, aki sokszor maga sem tudja, hova tartozik a végtelen lehetőségek sokaságában.

A *Tőke* a fesztivál egyik legfigyelemreméltóbb és legmerészebb vállalkozása, egy célt tűz ki maga elé, mégpedig azt, hogy elgondolkodtassa és felrázza mindazokat, akik elfelejtették, hogy az életet nem lehet elcsépelelt, hamis frázisok és tételek mentén élni.

desiré fesztivál 2019

AZ ARGÓNAUTÁK

Apollo 111 Színház: Medeia fiai, Bukarest

Euripidész műve ismét új köntösben látható az Apollo 111 színháznak és Adrei Măjeri rendezőnek köszönhetően. A román társulat előadása markánsan felosztható két részre, amelyek nyelvezetben és színpadi képben is különböznek. Az első egység egy könnyed hangvétellű, mai nyelvezettel megszólaló férficsoporthat ábrázol, amelynek tagjai egy közösségi oldalon megbeszélték, hogy összeülnek, és megvitatják régi „hőstettüket”, nosztalgiáznak. Kik ezek a férfiak? Ők az argonauták, akik az aranygyapjú megszerzésében vettek részt, ám őket messziről elkerülte a hírnév. A színpadkép egy tengeri tematikájú bárpult, ahová ezek a történelmi alakok civil ruhában érkeznek (szakadt nadrág, fehér farmer, szőrfdeszka). Az ilyen jellegű újítás mindig megmosolyogtatja a közönséget, mégis arra ébredünk rá, hogy a problémáink univerzálisak, koron átívelőek, és sosem fognak eltűnni.

A színpadkép mindig új tagokkal bővül, ám női szereplő sehol. Az előadásnak több célja van ezzel a módszerrel. Egyrészt a szokványos nemi diskurzusnak a feleslegességére hívja fel a figyelmet: van-e a klasszikus szerepeknek (nő-férfi) értelmük? Adnak-e többjelentést? Milyen hatással lenne az emberekre, ha ez megszűnne? Másrészt így abszolút a férfilekkelben lejátszódó történeteknek a „kimondhatatlansága” kerül középpontba, amit megkönnyít a nyelvezet laza struktúrája. A férfiak e mögé bújva, egymás között valódi válságaikról nyilatkozhatnak meg.

Az ókori társadalmak nagy része férfiközpontú volt, a nőknek a szélsőséges szerepek jutottak. Ebben az előadásban a nő Médeia, aki a háttérben, a gondolatokban, emlékekben születik újjá, és befolyásolja az argonautákat. A mitológiából ismert női alak köré rengeteg jelző, történet kapcsolódik. Médeia nagy hatalmú varázslónő, az argonauták rablási kísérletének sikere is neki köszönhető. Ezek a férfiak antihősök, identitásuk az emlékeik zavarossága miatt nem lehet egységes. Önmagukat sem ismerik eléggé, sőt már társaikra sem emlékeznek kristálytisztán. Lelkileg meggyötörtek, sérültek. Férfias-e, ha belső fájdalmaikról, gyöttrődéseikről beszélnek? Amikor könnyek között mesélik el, ha bántalmazták őket? Az apa-fiú viszony is megjelenik egy-egy mondatban, a megfélemlési kényszer és a bukás utáni elutasítás. Számos olyan kérdést vet fel az előadás, amely korunkban is aktuális, sőt legtöbbször a kirekesztettség, megbélyegzés folyamatát indítják el ezek az alapvető, a férfidiskurzusba nem illő cselekedetek, gondolatok.

Az előadás második része az antik szövegvilágot idézi fel. Nagyon domináns a kar szerepe (a drámában megszólaló nők összessége): azonos hangszínen, egyforma tempóban szajkózza a szöveget, az átkot, a sugallatot, a szájalmat. A darab ezen része maga a téboly, szinte Médeia fejében járunk, gondolatainak súlya alatt roskadoznak a szereplők, az egész atmoszférára nagyon nehéz és elviselhetetlen. A zenei aláfestés, a hangeffektek is egyre borzasztóbbá és fullasztóvá teszik a hangulatot. Végignézzük a nő szenvedését és gyöttrődéseit, végül tébolyát, amely a tragédiához vezet. Nem látják szívesen, elüldözik gyermekeivel együtt. A férfiak a szörnyű cselekedetek előtt felölti fekete, női gyászruháját, előre jelezve a tragédiát. Ezek az antihősök képtelenek attól a gondolattól megszabadulni, illetve képtelenek elfogadni azt, hogy a férfias manírt nem lehet mindig, minden körülmények között megtartani. A lelki tartalmak egyszer csak kicsordulnak. Ezt pedig egy macsó, heteroszexuális férfinak nem illik, ugye?!

HANYATLÁS

Bitolai Nemzeti Színház: Bakkhánsnők – a hanyatlás rövid története

Egy újabb Euripidész-feldolgozást láthatott a közönség, szintén nagyon domináns előadásmódban, Vuk Torbica rendezésében. A *Bakkhánsnők* című előadás kezdetén egy egyszerű, monologikus formá-

Patyerek Réka

ban előadott eszmefuttatást hallhattunk, amely interaktív jellege miatt volt érdekes. Létünk alapvető kérdéseit, problémáit és bizonytalanságait vesézte ki: az identitás töredezettségét, az Istenbe vetett hit (ha egyáltalán van) értelmét vagy hiányát.

A mai kor emberének sok problémája van, leginkább önmagával, önmaga definiálásával kapcsolatban. A fiatalabb generációk egyre mélyebbre zuhannak a semmibe. Jövőképünk több tényező miatt homályos, de mindenekelőtt magunkat kell megértenünk és megismernünk ahhoz, hogy megtegyük a következő lépést. Tudnunk kell, hogy milyen kulturális alapokkal rendelkezünk, honnan merítkezőnk.

A darab két egységre osztható. Az elsőt az aktuális világ, aktuális problémáink, gondolataink fullasztó légköre uralja. A kontinuitást megbontja a hirtelen ránk zúduló archaikus szövegáradat. A két rész pontosan elválasztható, mintha ollóval vágták volna el őket egymástól. Ez a kettészakadás szinte fájdalmas, hiszen egyrészt a cselekedetek ritmikája is megváltozik (örületes tempót vesz), és új tematika lép elé, vagyis sokk éri a nézőt. A második részben kibontakozik a bacchánsnők története, megtudjuk, hogy ezek a nők, akik Dionüszoszt követték, istenítették, milyen életformát képviseltek, milyen viszonyban voltak a férfakkal, sőt tudomást szerzünk arról is, hogy amikor révületbe estek, semmit sem ismerve tomboltak, gyilkoltak.

Az előadás sokszor vonatottá válik, erőltetetté. Maga a tragédia, amikor az anya saját fia életét oltja ki, nem tűnik annyira tragikusnak, ugyanis az adott momentumot megpróbálták pátosszal körbefogni, ám ezáltal a situáció komikussá vált. Minden túlgondolt és didaktikus. A teljes téboly és az örület minden összetevője egyszerre, egy időben működik: vonaglanak, kiabálnak, sírnak és nevetnek.

Bizonyos értékeink semmivé válnak, vagy új értelmet kapnak – a színház az a közeg, amely ezt meg tudja mutatni, viszont meg is kell haladnia ezt a velőig ható problémát. A macedóniai társulat előadása nem volt túl innovatív, csak az szeretett volna lenni. Amikor egy archaikus szövegtesthez nyúlunk a rendezők, mindig kockázatos. Az újraserkesztés, az újraértelmezés nehéz, nagyon óvatosan kell bánni vele, hiszen könnyedén szélsőségesé válhat.

Pár gondolat erejéig térjünk vissza az előadás elejére. A színésznő, akivel elindul a darab, egy-két mondatban vázolja fel a tragédia szereplőit, hadarva, mintha ez senkit sem érdekelne, nem is volna lényeges. Így viszont egy görög tragédia mechanizmusa egy ócska szappanoperáénak felel meg.

Amikor az előadás már az első pár percben úgy indít, hogy az alapos ismeret, a biztos tudás lényegtelen, akkor milyen üzenetet közvetíthet?

VOX POPULI, VOX DEI

Stari grad Kulturális Központ: Vox dei – polgári engedetlenség, Belgrád

„Keveset akkor hazudunk csak, ha lehetőségünk-höz képest keveset hazudunk, nem ha a lehető legkevesebb lehetőségünk van rá.” (Franz Kafka)

A belgrádi társulat fülsértően ordítja bűneinket és tehetetlenségünket. Az ország, amelyben élünk, a lehető legfrappánsabb módon aknázza ki az emberek motivációját, pozitív jövőképét. Vajon ebben mi is hibásak vagyunk? Hibásak vagyunk azért, amiért ilyen a jelenlegi kormányösszetétel? Én mint magánember tudok-e még közösségben gondolkodni, vagy csak belesüppedve a jelenbe, panaszkodni vagyok képes? Minden kérdésre azonnali válasz is érkezik a Zlatko Paković rendező által színre vitt előadásban.

Az előadás homlokterében A. V. és A. B. áll, és a hozzájuk köthető gárda. Nagyon abszurd metamorfózis jön létre, ugyanis a szereplők egy-egy zakó segítségével belebújnak az országunk nagy hatalmú elméinek a bőrébe. A zakó maga a gyász, a rombolás

Fotók: Molnár Edvárd

Vox Dei – polgári engedetlenség

jelképe. A nézők székükbe süppedve figyelik, érzékelik, hogy akármennyire szürreálisnak is tűnik az adott jelenet, amelyet látnak, pontosan ilyen hihetetlenül működik a valóságunk is. Az előadás célja az elborzasztás, az undorkeltés, nem utolsósorban a feleszmélés. Bármilyen hatalomról is beszélünk, az egyén életterét nem csorbíthatja, nem korlátozhatja. Ezekkel a dogmákkal mindenki tisztában van, ám megfáradtságunk és a szélmalomharc elkerülése érdekében hallgatunk és tűrünk, mintha egy nagy kőfal állna előttünk, amelybe véresre verjük a fejünket. Egzisztenciák önmagunk számára vajon mennyire fontos? Mennyire fontos az, hogy egy olyan rezsim áll az ország élén, amelynek szinte mindegyik tagja listát vezethetne ármánykodásáról?

A fő cselekményszál, hogy a kormányfőt bíróság elé állítják, és törvénycikkelyek szerint felsorolják bűneit, vétségeit. A helyzet groteszktségét még növeli, hogy A. védőügyvédje Jézushoz hasonlítja a vádlottat, aki Pilátus előtt áll. Érzékelhetjük, hogy humor nélkül nagyon nehéz lenne ezeket az abszurd és undorító, objektív tényeket elviselni. A hatalom olyan struktúra, amely mindent felhasznál, mindent átértelmez és saját értelmezése szerint interpretál. Mechanizmusa rendkívül sokrétű, sok embert mozgat, de sikeresen. A legnagyobb ellenszere a rendszernek a tudás és a tudatosság, valamint a kritikus hozzáállás. Nem újdonság a történelemhamisítás sem, a csalás, a hazugságok áradata, hiszen erre mindenki legyint, mondván: most mit csináljak? A színház olyan közeg, ahol minden megtörténhet, ahol minden csak játék, viszont a hangsúly a közönségen van, vagyis rajtunk.

Az elborzasztó tényeket, a meggyilkoltakat mindenki ismeri. Mindenki tudja, hogy kinek a kezéhez tapad vér, illetve ki a legdekadensebb. Az ember megszűnik létezni emberként, állati módon viselkedik, és a túlélésért küzd. Ezek lennének mi? Kapaszkodjunk meg szavaikban, és próbáljunk meg együtt egy élethető jövőt alakítani. Az egyén önmaga nem megy sokra, amire megtanít bennünket az előadás, hogy a közösségi szellemnek, a közösségnek hatalma van. Buzdító szavakat, mondatokat szajkóz egy hatalmas erejű, dobhártyaszaggató dalban a belgrádi társulat. Olyan orgánmok ezek, amelyek nemcsak megérintenek bennünket, hanem el is jutnak hozzánk. Paradox módon az előadás azzal ér véget, hogy a kivetítőt azt olvashatjuk: „Nincs vége”. Akkor mi jön ezután?